

Research Paper

Sociological Analysis of Factors Affecting Divorce Tendency among Couples in Babolsar

Salam Ghaleb Rekab¹ , Mohammad Esmaeil Riahi^{*2} , Akbar Aliverdinia³

¹ PhD Candidate of Sociology, Department of social Sciences, Faculty of Humanities and social sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, salam.92rkab@gmail.com

² Associate Professor of Sociology, Department of social Sciences, Faculty of Humanities and social sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran, m.riahi@umz.ac.ir

³ Professor of Sociology, Department of social Sciences, Faculty of Humanities and social sciences, University of Mazandaran- Babolsar, Iran, aliverdinia@umz.ac.ir

[10.22080/ssi.2025.29510.2298](https://doi.org/10.22080/ssi.2025.29510.2298)

Received:

June 19, 2025

Accepted:

October 14, 2025

Available online:

March 5, 2026

Keywords:

Divorce Tendency, Babolsar, Divorce Stigma, Economic Hardship, Economic Insecurity

Abstract

Objectives: One of the most critical challenges facing the institution of the family in Iran is the increasing rate of divorce. The present study investigates and analyzes the effects of certain socio-economic factors on the divorce tendency among all married couples who are potentially susceptible to it. **Methods:** To achieve this objective, the study was conducted using a cross-sectional survey design, and the required data were collected via a questionnaire. The statistical population consisted of 29,564 married men and women in Babolsar, Mazandaran Province, in 2024. From this population, 251 individuals were selected as a statistical sample using a random sampling method. The theoretical framework of the study is grounded in stigma theory and social exchange theory, based on which four independent variables were extracted: divorce stigma as perceived by the couple, divorce stigma as perceived in society, current financial hardship of the couple, and the feeling of economic insecurity in the event of divorce. **Results:** Descriptive results indicated that, in total, nearly two-thirds of the respondents (63.3%) exhibited a moderate (41.8%) to high (21.5%) divorce tendency. This tendency was significantly higher among women, young couples, newlyweds, childless individuals, urban natives, and those with higher incomes. Based on the results of the regression analysis, the independent variables and certain socio-demographic variables collectively explained 23% of the variance in the divorce tendency. Among these, the variables of satisfaction with the age difference with one's spouse, perceived divorce stigma in society, number of children, perceived divorce stigma from the couple's perspective, and gender had the greatest impact, respectively. **Conclusion:** The lack of a significant relationship between economic variables and the divorce tendency, compared to social variables, necessitates that divorce reduction policies pay particular attention to socio-cultural factors.

*Corresponding Author: Mohammad Esmaeil Riahi

Address: Department of social Sciences, Faculty of Humanities and social sciences, University of Mazandaran, Babolsar, Iran.

Email: m.riahi@umz.ac.ir

This is an open access article under the CC BY-NC-ND/4.0/ License

(<https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/4.0/>).

2538-3612 © The Author(s)

Published by University of Mazandaran

Extended Abstract

1. Introduction

One of the most significant challenges arising from the transition to the modern era within the domain of family life has been the escalating rate of marital dissolution, particularly in the form of divorce (Riahi, 2018: 130). Statistics indicate that globally, divorce rates have followed an upward trajectory over the past few decades. Similarly, Iran has witnessed a substantial surge in divorce rates in recent years. According to data from the National Organization for Civil Registration, the ratio of divorce per 100 marriages rose from 8 in 1996 to 41.3 in 2024 (National Organization for Civil Registration, 2024). Furthermore, in Mazandaran Province, the divorce-to-marriage ratio increased from 18.5 in 2011 to 63.6 in 2023, reaching 75.1 in Babolsar County in 2023, up from 31.7 in 2013 (Mazandaran Provincial Statistical Yearbook, 2023).

Numerous studies have attested to the detrimental physical, psychological, ethical, and social consequences of divorce for divorced men and women, children of divorce, and society at large (Riahi, 2018: 135). Divorce is a multifactorial phenomenon precipitated by a diverse array of individual and social factors operating at both micro and macro levels. One of the most critical predictors of the probability of divorce is the attitude of couples toward divorce and their tendency toward this phenomenon. Given the predictive power of attitudes regarding behavior, examining the factors influencing the tendency and willingness of couples to separate and divorce at the societal level (rather than among already divorced couples) can illuminate distinct dimensions of this phenomenon. The

tendency toward divorce may be influenced by a diverse set of factors at individual, familial, and social levels; however, investigating all such factors within a single study is not feasible. Consequently, the present study exclusively examines the effects of two significant socio-cultural (divorce stigma) and socio-economic (economic insecurity) factors, alongside certain socio-demographic variables (particularly gender and number of children), on the tendency toward divorce. In summary, considering the multitude of adverse effects and consequences of divorce; the robust correlation between "divorce tendency" and the "probability of legal divorce"; the high divorce rate in Babolsar compared to other cities in Mazandaran Province and the country as a whole; and the scarcity of sociological research regarding factors influencing divorce tendency (specifically the variables of economic insecurity and divorce stigma) in Mazandaran Province and Babolsar, this study aims to investigate the impact of perceived economic insecurity and divorce stigma on the level of divorce tendency among couples residing in Babolsar.

2. Methods

The present study is classified as quantitative research, utilizing a survey method and a cross-sectional design. The data collection instrument was a self-administered questionnaire completed by the respondents. The questionnaire comprised three main sections: sociodemographic variables (age, gender, education, occupation, income, place of birth, parental status, number of children, etc.), independent variables (economic insecurity and divorce stigma), and the dependent variable (level of divorce tendency). The statistical population of the

study consisted of couples residing in the city of Babolsar. Using Cochran's sampling formula, the required sample size was estimated to be 245 individuals. Following the online distribution of the questionnaire via social media platforms, 251 completed questionnaires were ultimately included in the analysis. Data analysis was performed using the Statistical Package for the Social Sciences (SPSS-27).

3. Results

The mean age of the respondents was 41.5 years, and more than half (53.8 percent) were female. Furthermore, approximately three-quarters of the respondents were born in the city and, on average, had 16.4 years of marital life. 83.3 percent of the couples had children, and the monthly income of 41.6 percent fell within the range of 15 to 24 million Tomans. 33.1 percent of respondents believed that, from their personal standpoint, the social disrepute and stigma of divorce were moderate to very high; however, they perceived the "level of divorce stigma in society" to be higher (46.7 percent). This indicates that the perceived notoriety of divorce among respondents is lower than the stigma believed to exist within society. Additionally, men perceived a greater degree of stigma regarding divorce.

More than a quarter of the respondents (25.1 percent) had experienced financial hardship to an extent greater than average over the past year, and in the event of a divorce, approximately half—anticipating moderate to higher levels of economic insecurity—believed they would be unable to cope with the financial challenges following divorce. Women reported higher levels of financial hardship and economic insecurity. Moreover, the level of divorce tendency among the majority of

respondents (41.8 percent) was moderate (21.5 percent high and 36.7 percent low), with women exhibiting a higher tendency toward divorce compared to men.

The results of the regression analysis model indicated that the variables entered into the model collectively explained 23.7 percent of the variance in the level of tendency toward divorce. The strongest predictors of divorce tendency, based on the standardized beta coefficients, were, respectively: satisfaction with the age difference with one's spouse (Beta = -0.271), the level of perceived divorce stigma in society (Beta = 0.231), the number of children (Beta = -0.228), the level of divorce stigma perceived by the couples (Beta = -0.178), and the gender of the respondents (female) (Beta = 0.149).

4. Conclusion

The lack of a significant impact of socio-economic variables (financial hardship and economic insecurity), juxtaposed with the significant influence of socio-cultural (divorce stigma) and individual-psychological variables (gender, satisfaction with age difference with spouse, and number of children) on the tendency toward divorce, indicates that greater attention should be devoted to the role of socio-cultural and individual-psychological factors compared to purely economic factors. Furthermore, the gender difference in divorce tendency suggests that economic and emotional variables (financial hardship and economic insecurity, and number of children) possess higher predictive power for married women, whereas social variables (divorce stigma and dissatisfaction with age homogeneity) are more predictive for married men. Do these findings confirm the persistence of women's economic and emotional dependence on men and family

life? or whether they represent early signs of women beginning to reevaluate and question the importance of social values and norms (divorce stigma) in their personal lives? warrants investigation in future studies.

It appears that under the influence of modernization elements and the currents of modernity, marriage and marital life have shifted from an institution-centered and society-oriented orientation to a relationship-centered and individual-oriented one. Under these circumstances, some couples, disregarding the social stigma of divorce and potential post-divorce financial difficulties, have developed a tendency toward the dissolution of marriage through divorce in order to enhance their personal welfare and comfort, based on their individual interests and circumstances.

Funding

There is no funding support.

Authors' contribution

This article is extracted from the doctoral thesis of Salam Ghaleb Rekab. Dr. Mohammad Esmaeil Riahi is the supervisor and corresponding author. Dr. Akbar Alivardinia is the advisor.

Conflict of interest

The authors declared no conflict of interest.

Acknowledgments

The authors would like to express their sincere gratitude to all married couples residing in the cities of Babolsar (Iran) who participated in this study and completed the questionnaire with patience and accuracy, and they wish bright and constructive days ahead for all these men and women.

علمی پژوهشی

تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر بر گرایش به طلاق در میان زوجین ساکن بابلسر

سلام غالب رکاب^۱، محمد اسماعیل ریاحی^{۲*}، اکبر علیوردی نیا^۳

^۱ دانشجوی دکتری جامعه‌شناسی مسائل اجتماعی ایران، گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، salam.92rkab@gmail.com

^۲ دانشیار گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، m.riahi@umz.ac.ir

^۳ استاد گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران، aliverdina@umz.ac.ir

 [10.22080/ssi.2025.29510.2298](https://doi.org/10.22080/ssi.2025.29510.2298)

چکیده

اهداف: یکی از مهم‌ترین چالش‌های نهاد خانواده در ایران، افزایش میزان طلاق است. پژوهش حاضر اثرات برخی از عوامل اقتصادی- اجتماعی بر گرایش به طلاق را در میان تمامی زوجین متأهل که می‌توانند بالقوه مستعد طلاق باشند، مورد بررسی و تحلیل قرار داده است. **روش مطالعه:** جهت دستیابی به این هدف، پژوهش حاضر به روش پیمایش و به‌صورت مقطعی انجام شده و داده‌های مورد نیاز از طریق پرسش‌نامه گردآوری شده‌اند. جامعه آماری تحقیق، مردان و زنان متأهل شهر بابلسر استان مازندران در سال ۱۴۰۳ برابر با ۲۹۵۶۴ نفر بوده است که از میان آن‌ها ۲۵۱ نفر به‌عنوان نمونه آماری انتخاب شده و با استفاده از روش نمونه‌گیری تصادفی مورد بررسی قرار گرفته‌اند. پارچوب نظری پژوهش حاضر مبتنی بر نظریه‌های استیگما و مبادله اجتماعی بوده است که براساس آن‌ها چهار متغیر مستقل (استیگمای ادراک‌شده طلاق از نظر زوجین، استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه، مشقت مالی زوجین در حال حاضر و احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق) استخراج شده است. **یافته‌ها:** نتایج توصیفی تحقیق نشان داد که در مجموع نزدیک به دو سوم از پاسخ‌گویان (۶۳/۳ درصد) دارای گرایش متوسط (۴۱/۸ درصد) و زیاد (۲۱/۵ درصد) به طلاق بوده‌اند که این میزان به‌طور معناداری در بین زنان، زوجین جوان، تازه ازدواج‌کرده، بدون فرزند، متولد شهر و با درآمد بالاتر، بیشتر از بقیه بوده است. براساس نتایج تحلیل رگرسیون، متغیرهای مستقل و برخی متغیرهای زمینه‌ای، توانستند در مجموع ۲۳ درصد از نوسانات در میزان گرایش به طلاق را پیش‌بینی کنند که از میان آن‌ها، به ترتیب متغیرهای رضایت از تفاوت سنی با همسر، استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه، تعداد فرزندان، استیگمای ادراک‌شده طلاق از نظر زوجین و جنس بیشترین تأثیر را داشته‌اند. **نتیجه‌گیری:** عدم ارتباط معنادار متغیرهای اقتصادی با گرایش به طلاق در مقایسه با متغیرهای اجتماعی، نیازمند توجه ویژه سیاست‌گذاری‌های کاهش طلاق بر عوامل اجتماعی- فرهنگی می‌باشد.

تاریخ دریافت:

۲۹ خرداد ۱۴۰۴

تاریخ پذیرش:

۲۲ مهر ۱۴۰۴

تاریخ انتشار:

۱۴ اسفند ۱۴۰۴

کلیدواژه‌ها:

احساس ناامنی اقتصادی؛

استیگمای طلاق؛ بابلسر؛

گرایش به طلاق؛ مشقت مالی

* نویسنده مسئول: محمد اسماعیل ریاحی

آدرس: گروه علوم اجتماعی، دانشکده علوم انسانی و اجتماعی، ایمیل: m.riahi@umz.ac.ir

دانشگاه مازندران، بابلسر، ایران.

این مقاله با دسترسی آزاد تحت مجوز بین‌المللی کربینو کامنز از نوع نسبت‌دادن-غیرتجاری-بدون انشقاق ۴/۰ است.

ناشر: دانشگاه مازندران (گان) نویسنده(گان) © ۲۵۳۸-۳۶۱۲

۱ مقدمه و بیان مسأله

(۳/۷) و بلاروس (۳/۷) گزارش شده است. (Data, Pandas, 2025).

در این بین، رشد میزان طلاق طی سال‌های اخیر در ایران نیز افزایش چشم‌گیری داشته است. براساس آمارهای رسمی سازمان ثبت احوال کشور در سال ۱۳۷۵ به ازای هر یک‌صد ازدواج در کشور (۴۷۹۲۶۳ مورد ازدواج)، سالیانه حدود ۸ طلاق (۳۷۸۱۷ مورد طلاق) به ثبت رسیده است (ریاحی، ۱۳۹۷: ۱۴۷)، درحالی‌که در سال ۱۴۰۳ تعداد ۱۹۴۰۷۸ طلاق در برابر ۴۷۰۳۷۲ ازدواج در ایران ثبت شده و می‌توان دید که به ازای هر یک‌صد ازدواج، ۴۱/۳ مورد طلاق رخ داده است (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۳). این ارقام نشان می‌دهد که نرخ رشد طلاق در ایران طی دو دهه اخیر، به شدت سیر صعودی داشته است. استان مازندران در بین سایر استان‌های کشور به لحاظ میزان طلاق رسمی طی سال‌های گذشته، همواره در جایگاه‌های نخست بوده است. مطابق آمارهای رسمی، شاخص نرخ خام طلاق در سال ۱۴۰۳ که در کل کشور ۲/۳ مورد طلاق به ازای هر هزار نفر جمعیت بوده است، در استان مازندران برابر با ۲/۷ را نشان می‌دهد (سازمان ثبت احوال کشور، ۱۴۰۳). همچنین نسبت طلاق به ازدواج در استان مازندران از ۱۸/۵ مورد در سال ۱۳۹۰ به ۶۳/۶ مورد در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است (سال‌نامه آماری استان مازندران، ۱۴۰۲). نگاهی به آمار طلاق در شهرستان بابلسر نیز حاکی از نرخ بالای وقوع طلاق در این شهرستان می‌باشد؛ به گونه‌ای که در سال ۱۳۹۲ تعداد ۳۱/۷ مورد طلاق در برابر هر ۱۰۰ واقعه ازدواج در بابلسر به ثبت رسیده بود که این رقم به ۷۵/۱ طلاق به ازای یک‌صد ازدواج در سال ۱۴۰۲ افزایش یافته است (۴۴۷ طلاق به ازای ۵۹۵ ازدواج) که این شاخص، از رقم مشابه در کل کشور (۴۱/۳) و نیز استان مازندران (۶۳/۶)، بالاتر بوده و

بروز مجموعه‌ای از تغییرات اقتصادی - اجتماعی فراگیر و شتابان از نیمه دوم قرن بیستم به‌ویژه در چند دهه گذشته، منجر به دگرگونی‌های بنیادین در ساخت و کارکرد تمامی نهادهای اجتماعی، از جمله خانواده، به‌عنوان بنیان اولیه زندگی اجتماعی شده است. یکی از مهم‌ترین چالش‌های ناشی از ورود به دوران مدرن در عرصه زندگی خانوادگی، افزایش میزان انحلال زندگی زناشویی به‌ویژه به شکل طلاق بوده است (ریاحی، ۱۳۹۷: ۱۳۰). تغییر در ساختار خانواده باعث شده که طلاق به روشی رایج برای پایان‌دادن به یک رابطه نامطلوب تبدیل شود. از نظر وایزمن^۱ طلاق فرآیندی است که پس از تجربه کردن یک بحران عاطفی در میان زوجین آغاز می‌شود. زوجین در این موقعیت جدید، برای حل تعارض تلاش می‌کنند و در صورت عدم موفقیت، وارد مرحله پایان ازدواج و آغاز سبک جدیدی از زندگی (فرد طلاق‌گرفته) با نقش‌های متفاوت می‌شوند (Quinn & Odell, 1998).

آمارها نشان می‌دهند که در سطح جهانی میزان طلاق در طول چند دهه گذشته روندی رو به افزایش داشته است، به گونه‌ای که براساس آمار دپارتمان امور اقتصادی و اجتماعی سازمان ملل متحد، کشورهای گرجستان و مولداوی به ترتیب با نرخ طلاق ۳/۸ و ۳/۷ بالاترین آمار طلاق جهان را در سال ۲۰۲۲ داشته‌اند؛ درحالی‌که کشورهای گواتمالا و قطر به ترتیب با نرخ ۰/۶ و ۰/۷ به‌عنوان کشورهای با کمترین میزان ناخالص طلاق در این سال، ثبت شده اند (UNDESA, 2023). همچنین، طبق آمار بین‌المللی در سال ۲۰۲۵ بالاترین مقادیر شاخص میزان ناخالص طلاق^۲ در جهان به ترتیب در کشورهای مالدیو با ۵/۵ واقعه طلاق (به ازای هر ۱۰۰۰ نفر)، قزاقستان (۴/۶)، روسیه (۳/۹)، بلژیک

^۱ Weitzman

^۲ میزان ناخالص طلاق عبارت است از تعداد کل طلاق‌های ثبت‌شده در یک سال (در یک کشور) تقسیم بر کل جمعیت آن کشور ضرب در ۱۰۰۰

انزوای اجتماعی، اجتماع‌ستیزی، کودک کار، دیگرآزاری و ... (به‌عنوان نمونه؛ علیلو و همکاران، ۱۴۰۳؛ جوادی و همکاران، ۱۴۰۳؛ مقدم و همکاران، ۱۴۰۱؛ کشیری و همکاران، ۱۴۰۲).

طلاق پدیده‌ای چند عاملی است که در بروز آن، مجموعه متنوعی از عوامل فردی و اجتماعی در سطح خرد نظیر (عدم تفاهم زوجین و فقدان درک مقابل، دخالت خانواده و اطرافیان، تفاوت تحصیلی زوجین، اعتیاد به مواد مخدر، الکل، قمار و غیره) و سطح کلان مانند (رشد جمعیت شهرنشینی، توسعه اقتصادی، کاهش میزان انسجام اجتماعی، رشد گرایش‌های برابری جنسیتی، تلاش زنان برای دستیابی به جایگاه اجتماعی و غیره) دخیل می‌باشند (ریاحی، ۱۳۹۷: ۱۶۶-۱۶۳). یکی از مهم‌ترین عوامل پیش‌بینی‌کننده احتمال طلاق، نگرش زوجین به طلاق و گرایش آنان نسبت به این پدیده است.

نگرش یکی از مهم‌ترین مفاهیمی است که در حوزه‌های مختلف و به‌ویژه در علوم اجتماعی مورد توجه و مطالعه قرار گرفته است. "به اعتقاد توماس (۱۹۷۱)، نگرش یک مفهوم چند بعدی است که شامل عناصر شناختی، عاطفی و رفتاری می‌باشد، بدین ترتیب نگرش نشان‌دهنده اثر شناختی و عاطفی به جای گذاشته‌شده‌ای از تجربه شخصی درباره‌ی شیء معین یا موضوع اجتماعی مورد نگرش و یک تمایل به پاسخ در برابر آن شیء یا موضوع است. نگرش در این معنی یک مکانیسم پنهانی است که رفتار را هدایت می‌کند (کریمی، ۱۳۹۶: ۸). با عنایت به اینکه بخش قابل ملاحظه‌ای از زوجینی که طلاق نگرفته‌اند و زندگی مشترک دارند، از کیفیت زندگی خود راضی نبوده و مستعد طلاق می‌باشند (در مرحله طلاق عاطفی هستند)، انجام پژوهش در خصوص کسانی که طلاق رسمی را تجربه کرده‌اند، علی‌رغم مزایایی که دارد، اما نمی‌تواند بخش وسیعی از زوجین متأهل مستعد طلاق را شناسایی و میزان و علل گرایش آنان را به طلاق بررسی کند؛ چراکه همواره تعداد زوجینی که دارای اختلافات زناشویی شدید بوده و در معرض خطر

حاکمی از بالا بودن میزان طلاق در شهرستان بابلسر به‌عنوان جامعه آماری تحقیق حاضر می‌باشد.

پژوهش‌های متعددی حاکمی از اثرات و عوارض منفی جسمی، روانی، اخلاقی و اجتماعی طلاق برای مردان و زنان مطلقه، فرزندان طلاق و اجتماع می‌باشد (ریاحی، ۱۳۹۷: ۱۳۵). در یک جمع‌بندی کلی به‌ویژه در سطح خرد می‌توان مهم‌ترین پیامدهای منفی طلاق برای مردان، زنان و فرزندان را به شرح زیر فهرست نمود:

- برای مردان؛ ابتلای به انواع آسیب‌های اجتماعی نظیر اعتیاد به مواد مخدر و الکل، خودکشی، انحرافات جنسی، ابتلای به انواع بیماری‌های عفونی و ویروسی، اختلالات رفتاری، ازدست‌دادن پیوندها و همبستگی با خانواده، تن‌دادن به انواع ازدواج‌های موقت و مجدد، اختلاف بین فرزندان و همسر در صورت ازدواج مجدد و ... (به‌عنوان نمونه؛ Leopold, 2018).

- برای زنان؛ مشکلات اقتصادی و معیشتی، تن‌دادن به ازدواج موقت یا روابط خارج از عرف اجتماعی، افسردگی، سرخوردگی و کاهش رضایت از زندگی، تضاد و تعارض نقش‌ها، خودکشی، اعتیاد، تن‌فروشی و فساد اخلاقی، سرقت، اختلال در تعاملات اجتماعی و انزوا، مشکلات ناشی از عدم حضانت فرزند، دلتنگی، ازدست‌دادن سلامت روان و ... (به‌عنوان نمونه؛ کردزنگنه و قاسمی اردهایی، ۱۴۰۲؛ مفردنژاد و همکاران، ۱۴۰۱؛ قاسمی و همکاران، ۱۴۰۰: ۲۸؛ Pirak et al, 2021; Qamar & Faizan, 2019).

- برای فرزندان؛ بروز افسردگی، اضطراب، پرخاشگری، عصبانیت، حسادت، نافرمانی، سوءظن و بدبینی، فرار از منزل، ترک تحصیل و افت تحصیلی، ازدواج زودهنگام در دختران، ضعف در مهارت‌های ارتباطی صحیح، انحرافات جنسی و اخلاقی، ضعف اعتمادبه‌نفس، اختلال هویت، اعتیاد، فقر، بی‌خوابی، سوء تغذیه، بی‌اشتهایی یا پرخوری عصبی، احساس درماندگی و سرخوردگی، عقده حقارت و خودکم‌بینی،

خصوص استیگمای طلاق و ارتباط آن با گرایش، حاکی از احتمال کاهش گرایش به طلاق به علت انگ ناشی از مطلقه‌بودن اشاره کرده‌اند. به‌عنوان نمونه، زارع و همکاران (2017) وجود چالش‌های هویتی پس از طلاق برای زنان ایرانی به علت انگ-زنی، شوک جدایی و پارادوکس ازدواج مجدد را نشان داده‌اند. استیگمای طلاق به‌صورت انگ‌زنی به افراد طلاق‌گرفته از سوی دیگران و خود انگ‌زنی (کم‌ارزش شمردن خود افراد مطلقه نسبت به متأهلین) مشاهده شده است (گرستل^۱، 1987)، کیم و کیم^۲ (2002) عدم تمایل به طلاق مجدد توسط فرد قبلاً طلاق‌گرفته به علت ترس از برچسب خوردن به-عنوان فردی غیر عادی را مورد تأکید قرار داده‌اند و گُنستام^۳ و همکاران (2016) ضمن تشخیص پنج دسته انگ مرتبط با طلاق برای زنان جوان، تأثیر انگ اجتماعی به شیوه‌های ظریف و متنوع بر رفتار زنان مطلقه را شناسایی کرده‌اند. کورای و دیریمس^۴ (2023) نیز ارتباط طلاق با انگ‌زنی را در ترکیه مورد بررسی قرار دادند که مشخص شد مردان و زنان مطلقه با مفاهیمی متفاوت، مورد انگ‌زنی قرار می‌گیرند و به دلیل شکست در انجام نقش‌های جنسیتی‌شان، به آن‌ها انگ زده می‌شود.

مسأله بودگی موضوع پژوهش حاضر را می‌توان به شرح زیر خلاصه کرد:

- میزان طلاق در بابلسر طی یک دهه گذشته در مقایسه با سایر شهرهای استان مازندران و نیز کل کشور، رشد بیشتری را نشان می‌دهد؛
- مطابق نتایج مطالعات متعدد داخلی و خارجی، وقوع طلاق دارای آثار و پیامدهای منفی متعددی در سطوح فردی، خانوادگی و اجتماعی می‌باشد؛
- مطابق نظریه‌های روان‌شناسی اجتماعی و نیز یافته‌های تجربی، ارتباط وثیقی بین

جدایی و طلاق قرار دارند، بسیار بیشتر از کسانی است که هر سال به‌طور قانونی از یکدیگر طلاق می‌گیرند. از این‌رو، با عنایت به قدرت پیش‌بینی کردن رفتار افراد از روی نگرش آنان، بررسی عوامل مؤثر بر گرایش و تمایل زوجین به جدایی و طلاق در سطح جامعه (و نه زوجینی که طلاق گرفته‌اند)، می‌تواند ابعاد متفاوتی از این پدیده را آشکار نموده و در مسیر سیاست‌گذاری برای پیشگیری و کنترل طلاق مؤثر باشد.

نگرش به طلاق می‌تواند تحت تأثیر مجموعه متنوعی از عوامل در سطوح مختلف فردی، خانوادگی و اجتماعی باشد که بررسی همه آن‌ها در یک پژوهش ناممکن است. از این‌رو، پژوهش حاضر از بین عوامل متعدد، عمدتاً به بررسی اثرات دو عامل مهم اجتماعی- فرهنگی (استیگمای طلاق) و اجتماعی- اقتصادی (ناامنی اقتصادی ادراک‌شده) در کنار برخی عوامل اجتماعی- جمعیتی (به‌ویژه جنس و تعداد فرزند) بر میزان گرایش به طلاق خواهد پرداخت. در زمینه اثرات این عوامل بر گرایش به طلاق، مطالعاتی در داخل و خارج از کشور انجام شده است. نتایج اندک مطالعات انجام‌شده در خصوص اثرات ناامنی اقتصادی بر گرایش به طلاق نشان می‌دهد که احساس ناامنی اقتصادی با ایجاد تأخیر در ازدواج و تغییر در ایده‌آل‌های ازدواج (عباسی شوازی و خانی، ۱۳۹۵)، می‌تواند به‌طور غیر مستقیم موجب گرایش به طلاق شود. همچنین، برخی مطالعات اثر معکوس سرمایه اقتصادی بر گرایش به طلاق (قدسی و میرجلیلی، ۱۴۰۰) و برخی دیگر از مطالعات (محمدی، ۱۴۰۰)، عدم ارتباط معنادار بین سرمایه اقتصادی و گرایش به طلاق را نشان داده‌اند. ضمن اینکه احتمال بروز پیامدهای شدید اقتصادی پس از طلاق (کرد زنگنه و قاسمی اردهایی، ۱۴۰۲) و تصور منفی از پیامدهای طلاق (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶) موجب کاهش گرایش به طلاق بوده‌اند. همچنین مطالعات انجام‌شده در

³ Konstam

⁴ Koray, & Dirimes

¹ Gerstel

² Kim & Kim

عظیمی رستا و عابدزاده نوبریان، [۱۳۹۲](#)؛ علمداری و علمداری، [۱۳۹۳](#)؛ نبوی و همکاران، [۱۳۹۵](#)؛ سیریزی و همکاران، [۲۰۱۸](#)؛ فرخی و مرادی، [۱۴۰۰](#)؛ حاجی پهلوان و همکاران، [۱۴۰۰](#)؛ متاجی نیموری و سالاریان، [۱۴۰۰](#)؛ فیضی، [۱۴۰۲](#)؛ افراسیابی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ آقاجانی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ رضایی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ [1998](#) Asghar & Qassab Hassan، [2015](#)؛ Turkiya؛ [2024](#) Mumtaz، خوشونت همسر (غیائی و همکاران، [۱۳۸۹](#)؛ علمداری و علمداری، [۱۳۹۳](#)؛ Ajlan، [2020](#)؛ متاجی نیموری و سالاریان، [۱۴۰۰](#)؛ رضانی فر و همکاران، [۱۴۰۰](#)؛ رضایی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ Nisa، [2021](#)؛ [2023](#) Alnaser & Al-Fadhli، [2024](#)؛ Kusmardani، [2024](#)؛ Her & Xiong، خیانت زناشویی (ارباب‌زاده و همکاران، [۱۴۰۱](#)؛ فتحی آشتیانی و همکاران، [۱۴۰۲](#)؛ فیضی، [۱۴۰۲](#)؛ رضایی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ [صیوحی](#) گلکار و افراسیابی، [۱۴۰۳](#)؛ Her & Xiong، [2023](#)؛ Alnaser & Al-Fadhli، [2024](#) و داشتن تجربه طلاق خود یا خانواده (Whitton et al، [2013](#)؛ Kapinus، [2005](#)).

ب) عوامل فرهنگی: همچون تفاوت باورها و عقاید (ریاحی و همکاران، [۱۳۸۶](#)؛ فرخی و مرادی، [۱۴۰۰](#)؛ ارباب‌زاده و همکاران، [۱۴۰۱](#)؛ فتحی آشتیانی و همکاران، [۱۴۰۲](#)؛ رضایی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ Turkiya، [2015](#))، تفاوت در مذهب و میزان دین‌داری (علمداری و علمداری، [۱۳۹۳](#)؛ نبوی و همکاران، [۱۳۹۵](#)؛ فروتن و میرزایی، [۱۳۹۵](#)؛ فتحی آشتیانی و همکاران، [۱۴۰۲](#)؛ آقاجانی و همکاران، [۱۴۰۳](#)؛ Martin & Parashar، [2006](#)؛ [2008](#)؛ Djawas et، [2008](#)؛ Kapinus & Flowers، [2021](#)؛ al، تفاوت جنسیتی (، [2021](#)؛ Kapinus & Flowers، [2008](#)؛ [2020](#)؛ Coninc et al، [2020](#)؛ Alnaser & Al-Fadhli، [2023](#)؛ [2023](#)؛ Chiang & Park، [2023](#)؛ Her & Xiong، [2024](#))، سرمایه فرهنگی (قدسی و میرجلیلی، [۱۴۰۰](#))، سبک زندگی شامل مصرف فرهنگی، مدیریت بدن و مصرف رسانه‌ای (یعقوبی چوبری و همکاران، [۱۳۹۸](#))، استیگمای طلاق (Gerstel، [1987](#)؛ Kim & Kim، [2002](#)؛ Konstam et al، [2016](#)؛ Korya & Dirimes، [2023](#)؛ Zare et al، [2017](#)) و کلیشه‌های جنسیتی و نوع نگاه به زن یا

"گرایش به طلاق" با "احتمال وقوع طلاق به صورت قانونی" وجود دارد؛

- تا جایی که محقق جست‌وجو کرده است، پژوهش‌هایی که به بررسی عوامل مؤثر بر گرایش به طلاق زوجین متأهل طی یک دهه گذشته در یک شهر نسبتاً کوچک (نظیر بابلسر)، به صورت پیمایش و با رویکردی جامعه‌شناختی پرداخته باشند، بسیار اندک بوده است؛

- و مطالعات پیمایشی جامعه‌شناختی در زمینه عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به طلاق (به‌ویژه اثرات ناامنی اقتصادی و استیگمای طلاق) به‌ندرت انجام شده است؛

لذا، پژوهش حاضر بنا دارد تا با تمرکز بر عوامل اجتماعی- اقتصادی در سطح خرد، به بررسی رابطه میان متغیرهای ناامنی اقتصادی ادراک شده و استیگمای طلاق با میزان گرایش زوجین ساکن بابلسر به طلاق بپردازد.

۲ پیشینه و چارچوب نظری

۲٫۱ پیشینه تجربی

با عنایت به رشد میزان طلاق در سراسر جهان طی چند دهه گذشته، پژوهش‌های متعددی از منظر علوم مختلف در خصوص پدیده طلاق (گرایش به طلاق، زمینه‌ها و ریشه‌ها، علل و عوامل و پیامدهای طلاق) انجام شده است. از آنجاکه پژوهش حاضر در زمره پژوهش‌های علت‌شناسانه بوده و به دنبال بررسی برخی از عوامل اجتماعی- اقتصادی مؤثر بر گرایش به طلاق می‌باشد، صرفاً به مرور تحقیقات مربوط به علل "گرایش به طلاق" پرداخته شده است. در یک دسته‌بندی کلی و مقدماتی، پژوهش‌های انجام شده در خصوص مهم‌ترین عوامل مؤثر بر گرایش به طلاق را می‌توان به شرح زیر دسته‌بندی کرد:

الف) عوامل خانوادگی: از جمله؛ دخالت خانواده زن و مرد (ریاحی و همکاران، [۱۳۸۶](#)؛ قادری‌نیا، [۱۳۹۱](#)؛

و شناخت ناکافی از همسر (ملفت و همکاران، ۱۳۸۷؛ مختاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ سیریزی و همکاران، ۲۰۱۸).

(و عوامل مربوط به ویژگی‌های اجتماعی-جمعیت‌شناختی: از جمله تفاوت و فاصله سنی (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶؛ ملفت و احمدی، ۱۳۸۷؛ غیائی و همکاران، ۱۳۸۹؛ مختاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ علمداری و علمداری، ۱۳۹۳؛ سیریزی و همکاران، ۲۰۱۸؛ فرخی و مرادی، ۱۴۰۰؛ ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱)، تفاوت تحصیلی (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶؛ غیائی و همکاران، ۱۳۸۹؛ مختاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ فروتن و میرزایی، ۱۳۹۵؛ بگی و حسینی، ۱۴۰۰؛ ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱؛ Martin & Parashar, 2006؛ Chiang & Park, 2021؛ Djawas et al, 2021؛ سن ازدواج (غیائی و همکاران، ۱۳۸۹؛ فروتن و میرزایی، ۱۳۹۵)، مدت زمان زندگی مشترک (نبوی و همکاران، ۱۳۹۵ و کرمی و البرزی، ۱۳۹۷؛ رضانی-فر و همکاران، ۱۴۰۰؛ ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱)، و داشتن ذهنیت مثبت و گرایش نسبت به طلاق (فروتن و میرزایی، ۱۳۹۵؛ کرمی و البرزی، ۱۳۹۷؛ صبوحی گلکار و افراسیابی، ۱۴۰۳؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۳؛ Toth & Kimmelmeier, 2009؛ Whitton et al, 2013).

با نگاهی به تحقیقات انجام‌شده در رابطه با میزان گرایش به طلاق، مشاهده می‌شود که طی یک دهه گذشته، اکثر مطالعات انجام‌شده در شهرهای بزرگ و پرجمعیت بوده‌اند و در شهرهای کوچک‌تر (مانند بابلسر) به این مسأله کم‌تر توجه شده است. علاوه بر این، پژوهش حاضر در راستای تکمیل بسیاری از تحقیقاتی که "پس از وقوع طلاق قانونی"، به سراغ زوجین رفته و دلایل و عوامل طلاق آنان را بررسی کرده‌اند، تلاش دارد تا در "مرحله قبل از وقوع طلاق"، به سراغ مردان و زنان متأهلی برود که ممکن است گرایش به طلاق داشته و مستعد طلاق باشند، تا بتواند به پیشگیری از طلاق، کمک نماید؛ لذا پژوهش حاضر سعی دارد به بررسی اثرات

مرد (عباس‌زاده و همکاران، ۱۳۹۴؛ بگی و حسینی، ۱۴۰۰؛ Qassab 1998؛ Amato & Booth, 1991؛ Hassan, Aziza & Nugroho, 2025).

(ج عوامل مربوط به انحرافات و وضعیت سلامت: نظیر اعتیاد به مواد یا الکل (قادری‌نیا، ۱۳۹۱؛ فیضی، ۱۴۰۲؛ فتحی آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ آقاجانی و همکاران، ۱۴۰۳؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۳؛ Alnaser, 2023؛ Kusmardani, 2024؛ Al-Fadhli, 2023)، داشتن اختلالات روانی (قادری‌نیا، ۱۳۹۱؛ رضائی، ۱۴۰۱؛ رکاب، ۱۳۹۹؛ فتحی آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۲) و بیماری جسمی (فتحی آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ Qassab Hassan, 1998).

(د عوامل اقتصادی: همانند؛ اختلاف طبقاتی (مختاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ Turkiya, 2015؛ متاجی نیموری و سالاریان، ۱۴۰۰؛ ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱)، فشار مالی (علمداری و علمداری، ۱۳۹۳؛ نبوی و همکاران، ۱۳۹۵؛ قدسی و میرجلیلی، ۱۴۰۰؛ رضانی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۳؛ Qassab Hassan, 1998؛ Martin & Parashar, 2006؛ Asghar & Mumtaz, 2024)، و سرمایه اقتصادی (قدسی و میرجلیلی، ۱۴۰۰).

(ه عوامل مربوط به تعاملات و روابط بین فردی: مانند برآورده‌نشدن انتظارات از همسر (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶؛ غیائی و همکاران، ۱۳۸۹؛ علمداری و علمداری، ۱۳۹۳؛ نبوی و همکاران، ۱۳۹۵؛ اسکندری و درودی، ۱۳۹۵؛ سیریزی و همکاران، ۲۰۱۸؛ متاجی نیموری و سالاریان، ۱۴۰۰؛ فتحی آشتیانی و همکاران، ۱۴۰۲؛ صبوحی گلکار و افراسیابی، ۱۴۰۳)، عدم تفاهم (قادری‌نیا، ۱۳۹۱؛ فیضی، ۱۴۰۲؛ Turkiya, 2015)، عدم صداقت (غیائی و همکاران، ۱۳۸۹)، ضعف مهارت‌های ارتباطی (نبیئی و همکاران، ۱۴۰۰؛ متاجی نیموری و سالاریان، ۱۴۰۰؛ رضانی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰؛ ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱؛ آقاجانی و همکاران، ۱۴۰۳؛ رضایی و همکاران، ۱۴۰۳)، نارضایتی از روابط جنسی (مختاری و همکاران، ۱۳۹۳؛ اسکندری و درودی، ۱۳۹۵؛ سیریزی و همکاران، ۲۰۱۸؛ متاجی نیموری و سالاریان، ۱۴۰۰؛ آقاجانی و همکاران، ۱۴۰۳).

هویت، همانطور که باعث ایجاد هم‌نوایی می‌شوند، می‌توانند موجب تولید انحراف نیز شوند (Janathan, 2004: 69-70). نظریه گافمن، موقعیت اجتماعی افرادی را مورد بررسی قرار می‌دهد که به علت ایجاد شکاف میان هویت اجتماعی بالفعل و بالقوه‌شان، نمی‌توانند از هنجارهای رایج جامعه پیروی کنند و در نتیجه، از سوی سایر افراد جامعه مورد پذیرش واقع نمی‌شوند و بر پیشانی آن‌ها داغ ننگ می‌خورد. جامعه افراد داغ‌خورده را به چشم افرادی حاشیه‌ای می‌انگارد و آنان را از جریان عادی زندگی خارج می‌کند؛ لذا این افراد مجبور به دست و پنجه نرم کردن با مصیبت‌ها و مشکلات خود می‌شوند (گافمن، ۱۳۸۶: ۱۶-۱۷). بنا بر نظر اروینگ گافمن انگ اجتماعی بر سه نوع است: ۱- از شکل افتادگی‌های آشکار و خارجی؛ (مثل؛ آثار زخم، نشانگان فیزیکی، بی‌اشتهایی عصبی، جذام، یا معلولیتی جسمی یا اجتماعی مانند مرض چاقی)، ۲- انحراف در ویژگی‌های فردی (نظیر؛ بیماری روانی، اعتیاد به مواد مخدر، اعتیاد به الکل و سابقه بزه‌کاری)، و ۳- بدنامی‌های قبیله‌ای که ویژگی‌هایی واقعی یا غیرواقعی یک گروه قومی، ملیت یا مذهب که انحراف از هنجارهای رایج و غالب آن قوم، ملیت یا مذهب محسوب می‌شود (گافمن، ۱۳۸۶: ۳۳). همچنین، به باور گافمن افراد داغ‌خورده برای مقابله ممکن است از سه استراتژی استفاده کنند: ۱- انکار داغ و تلاش برای کتمان کردن صفت بی‌اعتبارکننده و مورد پذیرش قرارگرفتن به‌عنوان یک فرد عادی و بهنجار ۲- لاپوشانی و تلاش برای پوشاندن و کم‌اهمیت جلوه دادن داغ و نه انکار وجود آن ۳- انزوا و عزلت به دنبال آشکارسازی آگاهانه داغ و اجتناب از تماس‌های اجتماعی با افراد بهنجار (Janathan, 2004: 69). پس از گافمن، تعاریف جایگزین و تفصیلی بسیاری در زمینه مفهوم انگ و شاخص‌های آن ارائه شده است. از جمله این تعاریف و نظریه‌ها می‌توان به جونز^۳ و همکاران (۱۹۸۴)، لینک و فلان^۴

هم‌زمان و جداگانه احساس ناامنی اقتصادی ادراک‌شده (به‌عنوان یک مفهوم اجتماعی- اقتصادی) و استیگمای طلاق (به‌عنوان یک مفهوم اجتماعی- فرهنگی) بر میزان گرایش به طلاق بپردازد.

۲،۲ چارچوب نظری

۲،۲،۱ نظریه استیگما^۱

استیگما (انگ/ بدنامی) ویژگی‌ای است که منجر به عدم تأیید اجتماعی گسترده می‌شود و به اصطلاح اروینگ گافمن^۲ "هویت اجتماعی ضایع‌شده" را به همراه دارد. بنابراین، بیشتر تعاریف ارائه‌شده از استیگما، شامل دو مؤلفه اساسی شناسایی تفاوت‌ها و کم‌ارزش شمرده‌شدن است (Biernat & Dovidio, 2000). به‌طور خاص تعریف گافمن از استیگما به‌عنوان «خصلتی است که عمیقاً تنزل می‌دهد» و حامل آن خصلت را از یک فرد کامل و عادی، به یک فرد معیوب و بی‌اهمیت، تبدیل می‌کند (Goffman, 1963: 3). استیگما، هزینه‌های اجتماعی است که فرد برچسب‌خورده، بابت دریافت برچسب منفی از سوی دیگران می‌پردازد. درواقع، استیگما (انگ) یک مفهوم محوری و کلیدی برای فهم پیامدهای منفی برچسب‌زنی است. استیگما را می‌توان میزان بی‌ارزشی، طرد، تبعیض و ازدست‌دادن پایگاه برای افرادی دانست که یک صفت و یا رفتار نامطلوب به آنان نسبت داده شده و برچسب خورده‌اند (Payton & Thoits, 2011: 56).

تجزیه و تحلیل جامعه‌شناختی واژه استیگما، ریشه در کار اروینگ گافمن دارد که خود تحت تأثیر افرادی مثل دورکیم بود. از نظر گافمن، انگ درواقع شکاف بین یک خصیصه فردی (هویت بالفعل) و یک امر اجتماعی (هویت بالقوه) می‌باشد. نظرات گافمن بر این نکته تأکید دارد که استیگما بیش از آنکه ناشی از کیفیت ذاتی یک خصلت یا خود رفتار باشد، از تعاریف ساخته‌شده توسط جامعه به وجود می‌آید. از نظر گافمن هنجارهای موجود راجع به

³ Jones

⁴ Link & Phelan

¹ Stigma theory

² Erving Goffman

اجتماعی"، متأهل بودن است؛ لذا اگر انگ اجتماعی را نه صرفاً به قلمرو مجازات‌های عمومی، بلکه به-عنوان پدیده‌ای که از تجربیات روزمره نشأت می‌گیرد، درک کنیم، واضح است که افراد مطلقه انگ‌زده می‌شوند (Gerstel, 1987; 172). از این رو، مثل سایر موقعیت‌های زندگی که در آن افراد ممکن است به دلیل عدم رعایت هنجارهای اجتماعی، احساس شرم یا ترس کنند، طلاق، اغلب با خود باری از انگ را به همراه دارد. در واقع، افراد مطلقه با آثار منفی متعددی از طلاق روبه‌رو هستند که یکی از مهم‌ترین این اثرات منفی، انگ‌زدن به افراد مطلقه است که در جوامع مختلف نیز مشاهده می‌شود. مطالعات انجام شده در ایالات متحده آمریکا (Konstam et al., 2016; Gerstel, 1987)، کره (Kim & Kim, 2002) و ایران (زارع و همکاران، ۲۰۱۷) را می‌توان به‌عنوان نمونه‌هایی از انگ‌زدن به افراد مطلقه ذکر کرد. وقتی مطالعات طلاق مورد بررسی قرار می‌گیرد، می‌توان فهمید که عمل طلاق باعث انگ‌زدن به افراد از سوی جامعه و حتی خودشان می‌شود. مطالعات نشان می‌دهد که افراد مطلقه در فرهنگ‌های مختلف، با مفاهیم انگ متفاوتی، برچسب می‌خورند. "جانسون (۲۰۲۲) از اندیشمندان حوزه روان‌شناسی اجتماعی معتقد است، انگ به‌صورت عدم تأیید براساس ویژگی‌های خاصی که افراد را متمایز می‌کند، ظاهر می‌شود. انگ به‌طور سنتی با مسائل اجتماعی مانند طلاق مرتبط است و تحقیقات اخیر، شیوع آن را در افراد مطلقه روشن کرده است. طلاق انگی را در اذهان زوجها به‌ویژه زنان به جای می‌گذارد که نتیجه آن مشارکت اندک اجتماعی و کاهش فرصت‌های بیان نظرات افراد مطلقه در جامعه است" (Razaq et al, 2024). 1366- 1367). انگ طلاق باعث ایجاد مشکلات و رنج‌های شدید در زندگی زنان شده و به‌ویژه تهدیدی برای سلامت روان آن‌ها محسوب می‌شود، فعالیت-های زندگی اجتماعی آن‌ها را محدود می‌کند، مشکلات محیط کار را بیش از حد سنگین می‌کند و

(۲۰۱۰)، کوریگان^۱ و همکاران (۲۰۱۴) اشاره کرد. نکته مهم در تمام نظریه‌های مربوط به انگ این است که انگ، چیزی نیست که در شخص وجود داشته باشد، بلکه در بافت اجتماعی قرار دارد (Biernat & Dovidio, 2000). آنچه در یک زمینه یا بافت اجتماعی باعث انگ‌زدن می‌شود، ممکن است در موقعیتی دیگر انگ نباشد (Arjan et al, 2013).

به‌طورکلی دو نوع استیگما وجود دارد. ۱- استیگمای گروهی یا ادراک شده (استیگمای اجتماعی) که به‌صورت انگ‌زدن یک جامعه به گروه یا افراد و نیز برخوردهای متعصبانه و تبعیض‌آمیز بروز می‌کند. ۲- استیگمای شخصی (انگ به خود) درون گروهی که از طرف جامعه انگ خورده‌اند و اعضای گروه، آن انگ را درونی کرده و باور می‌کنند (ارشک و مفتاق، ۱۴۰۰: ۱-۲). انگ به خود، موجب کاهش اعتمادبه‌نفس، احساس شرم و عدم تقاضای کمک از دیگران می‌گردد و انگ از سوی دیگران، موجب انزوای اجتماعی بیشتر، پیدانکردن شغل، مسکن و عدم استفاده از امکانات اجتماعی می‌شود (حیدری و همکاران، ۱۳۹۳: ۲۲۰). کوریگان و همکاران (۲۰۱۴) گفته‌اند که زندگی فرد بدنام شده، بدون هزینه نیست، بلکه عوارض شناختی، عاطفی و رفتاری متعددی در پی دارد (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۵). افراد انگ‌خورده ممکن است کنار گذاشته شده، نادیده گرفته شوند و یا هدف خشونت فیزیکی قرار بگیرند که می‌تواند به سلامت روانی و اجتماعی آن‌ها آسیب بزند. همچنین استرس و اضطراب، به‌عنوان پیامد منفی ناشی از استیگما، وضعیت روانی و هویت اجتماعی افراد را تحت تأثیر قرار می‌دهد (Wnoroski, 2008; 7-8). به‌طورکلی افراد انگ‌خورده، سطوح بالاتر فشار روانی، افسردگی، اضطراب و خودکارآمدی پایین‌تر را تجربه می‌کنند (Mak et al, 2007).

با توجه به موضوع پژوهش حاضر در زمینه گرایش به طلاق، می‌توان گفت که برای افراد واقع در سن زناشویی، وضعیت "به هنجار و مورد انتظار

¹ Corrigan

در تحقیق حاضر با استفاده از نظریه استیگما، دو متغیر استخراج و مورد آزمون قرار گرفت؛ الف) استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه؛ از نظر زوجین پاسخ‌گو، پدیده طلاق به چه میزان در جامعه و از نظر عموم مردم، دارای بدنامی استیگما می‌باشد؟ فرض بر ب) استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین)؛ فارغ از نظرات عموم مردم جامعه در مورد طلاق، خود زوجین پاسخ‌گو چه تصویری از میزان بدنام‌کنندگی طلاق دارند؟ فرض بر این است که بالا بودن میزان این دو متغیر، به کاهش گرایش به طلاق منجر می‌شود.

۲،۲،۲ نظریه مبادله اجتماعی^۱

نظریه مبادله اجتماعی تمثیلی اقتصادی برای روابط اجتماعی است؛ یعنی پیاده‌سازی اصول کلی مبادله اقتصادی در عرصه روابط اجتماعی (بستان، ۱۳۹۸): (۱۹۶). نظریه مبادله، سعی دارد نشان دهد که رفتار، برحسب پاداش‌هایی که دریافت کرده و هزینه‌هایی که به همراه می‌آورد، تغییر می‌کند. اصل بنیادین نظریه مبادله این است که انسان‌ها در موقعیت‌های اجتماعی، آن دسته از رفتارهایی را انتخاب می‌کنند که از نظر آن‌ها، به احتمال زیاد، موجب تأمین منافع شخصی‌شان در آن موقعیت‌ها می‌شود. این نظریه سعی دارد نشان دهد که رفتار افراد، بر حسب پاداش‌هایی که دریافت کرده و هزینه‌هایی که به همراه می‌آورد، شکل گرفته و تغییر می‌کند (محاسبه سود و زیان). ایده انصاف^۲ (عدالت)، هسته اصلی نظریه مبادله اجتماعی است؛ یعنی زمانی که هزینه‌ها و منافع یک رابطه، برابر و یکسان باشند، این رابطه منصفانه و عادلانه محسوب می‌شود. طبق اصل انصاف (عدالت)، تعامل بین دو نفر یا گروه (روابط زناشویی، دوستان، همکاران، همسایگان، ...)، تا زمانی ادامه می‌یابد که رابطه پاداش‌ها- هزینه‌های طرفین تعامل، برابر باشد؛ اگر از نظر یک شخص، هزینه‌های یک رابطه بیشتر از منافع آن باشد، "احتمالاً" به آن رابطه خاتمه می‌دهد. برای تبیین روابط زن و شوهرها و نیز روابط

موقعیت‌های پس از طلاق را به دلیل عدم پذیرش اجتماعی و ازدواج مجدد، بدتر می‌کند (Razaq et al, 2024: 1366- 1367). همچنین، برخی مطالعات نشان داده‌اند که نگاه منفی جامعه به افراد مطلقه اگر بدتر از طلاق نباشد، احتمالاً آزاردهنده‌تر از آن است. جامعه به افراد مطلقه برچسب می‌زند و در نتیجه، فرد مطلقه احساس کمبود و ناامنی بیشتری می‌کند. از طرفی دلسوزی بیش از حد اطرافیان و جامعه نیز باعث می‌شود مشکلات روانی و عاطفی افراد مطلقه تشدید شده و جو بی‌اعتمادی به وجود آید (Stewart & Brentano, 2006: 69-70).

با عنایت به اینکه حجم وسیعی از پژوهش‌های انجام‌شده، حاکی از شیوع استیگمای طلاق به‌ویژه در جامعه ایرانی می‌باشد و نیز نظر به پیامدهای منفی متعدد طلاق به لحاظ اجتماعی، اقتصادی، فرهنگی، خانوادگی و فردی، به‌ویژه برای زنان، آنچه که می‌توان از نظریه استیگما برای تبیین تئوریک متغیر وابسته تحقیق (گرایش به طلاق)، استخراج کرد این گزاره مفروض نظری است که با توجه به وجود استیگمای طلاق در جامعه و پیامدهای منفی احتمالی آن برای افراد مطلقه، انتظار می‌رود در میان آن دسته از زوجینی که خود را نسبت به پیامدهای منفی طلاق و انگ ناشی از آن آسیب‌پذیرتر می‌بینند (به‌ویژه زنان در طبقات اجتماعی پایین‌تر جامعه)، گرایش به طلاق به میزان پائین‌تری وجود داشته باشد. درواقع استیگمای طلاق، به‌عنوان مانعی برای تمایل و گرایش زوجین به طلاق محسوب می‌شود و پیش‌بینی می‌شود که زوجین، برای پرهیز از داغ‌خوردن و تحمل پیامدهای منفی آن در مرحله پس از طلاق، گرایش‌شان را به طلاق کاهش دهند. به نظر می‌رسد این نگاه بدنام‌کنندگی طلاق، در جامعه ایرانی (به‌ویژه شهرهای کوچک‌تر) که هم نسبتاً سنتی و مردسالار بوده و هم جامعه‌ای مبتنی بر موازین و قوانین اسلامی است، هنوز به چشم می‌خورد، اگرچه که تغییراتی اجتماعی- فرهنگی در این زمینه در حال وقوع است.

² Equity

¹ Social Exchange Theory

بین گروه‌هایی که باید برای رسیدن به توافق مذاکره کنند، از دیدگاه مبادله اجتماعی استفاده می‌شود (بدر و دیگران؛ ۱۳۸۱: ۲۶). براساس این نظریه، تمامی روابط انسانی براساس "تجزیه و تحلیل ذهنی" از هزینه-منفعت (سود-زیان)، و مقایسه شقوق مختلف (جایگزین‌ها)، شکل می‌گیرد. آنچه در اینجا مهم است، "ارزیابی ذهنی" افراد از هزینه-منفعت است و نه لزوماً واقعیت‌های عینی از نگاه یک مشاهده‌گر بیرونی. برای مثال؛ زمانی که یک شخص (زن یا شوهر) هزینه‌های یک رابطه را بیشتر از منافع آن ارزیابی می‌کند، این نظریه پیش‌بینی می‌کند که این شخص به رابطه مذکور خاتمه خواهد داد.

زمانی که زوجین به مقایسه هزینه‌ها و منافع زندگی زناشویی برای خود و طرف مقابل رابطه می‌پردازند، ممکن است دو حالت همراه با دو نتیجه، پیش بیاید؛ الف) اگر هریک از زوجین یا هر دوی آنان احساس برابری و انصاف در رابطه داشته باشند؛ احتمال تداوم رابطه زناشویی وجود دارد. ب) اگر احساس نابرابری و عدم انصاف در رابطه وجود داشته باشد؛ دو حالت فرعی دیگر در پی می‌آید؛ ب ۱) این نابرابری به نفع فرد باشد که در این حالت احتمال تداوم رابطه زناشویی وجود دارد، ب ۲) این نابرابری، به زیان فرد باشد؛ احتمال خاتمه‌دادن به رابطه زناشویی (جدایی و طلاق) افزایش می‌یابد. با- این‌حال، در این مورد آخر، قطعاً و به‌سادگی نمی‌توان از خاتمه روابط سخن گفت؛ چراکه باید دو متغیر "ارزش‌گزینه‌های جایگزین" و "میزان سرمایه‌گذاری در رابطه" را در نظر بگیریم. توضیح اینکه، برای شکل‌گیری و تداوم یک رابطه، ارزش منابع مورد مبادله در رابطه جدید و یا فعلی برای هریک از طرفین، باید بیشتر از ارزش درک‌شده جایگزین‌های بالقوه باشد. به‌عنوان مثال، تا زمانی که ارزش رابطه زناشویی فعلی، بیشتر از ارزش درک‌شده طلاق تصور شود (یعنی هزینه‌های طلاق در مقایسه با فواید رابطه زناشویی، بیشتر ارزیابی شود)، افراد علی‌رغم وجود برخی تنش‌ها و اختلافات، در آن رابطه زناشویی باقی خواهند ماند (بستان، ۱۳۹۸: ۱۹۷). به

عبارت دقیق‌تر، "در چارچوب نظریه مبادله، افراد زمانی به رابطه خود پایان می‌دهند که آن رابطه برای آن‌ها؛ الف) پاداش‌دهی کم‌تری داشته باشد، ب) نتوانند جایگزین‌های بهتری برای آن رابطه تصور کنند و ج) موانع یا هزینه‌های جدایی برای آن‌ها قابل تحمل به نظر برسند. به این ترتیب، کاهش صرف رضایت زناشویی، برای توضیح ناپایداری روابط و بروز طلاق کافی نیست، اگر که جایگزین‌های زندگی زناشویی، غیرقابل قبول باشند یا هزینه‌های مرتبط با پایان‌دادن به رابطه، بسیار بالا ارزیابی شوند. برای مثال، برخی از صاحب‌نظران حوزه جامعه‌شناسی و جمعیت‌شناسی خانواده (نظیر؛ ایروینگ، آماتو، و چرلین) بر این باورند که افزایش شدید میزان طلاق در دهه‌های ۱۹۸۰ و ۱۹۹۰ میلادی در کشورهای غربی، به مجموعه‌ای از عوامل مرتبط با دسترسی زنان به جایگزین‌ها و یا تجربه کاهش موانع و هزینه‌های مرتبط با طلاق مرتبط بوده است. مواردی نظیر؛ دسترسی به وسایل پیشگیری از بارداری و کاهش نرخ باروری، افزایش دسترسی به تحصیلات، و افزایش فرصت‌های شغلی و منابع اقتصادی. در واقع نرخ طلاق افزایش یافت؛ زیرا زنان بیشتری در دهه ۱۹۹۰ که در روابط ناخوشایند بودند، جایگزین‌ها و گزینه‌هایی پیدا کردند که در دهه‌های گذشته برای زنان، در دسترس نبود" (Adamsons et al, 2022;) (269).

اکنون شاید بتوان به این پرسش پاسخ دقیق‌تری داد که چرا در برخی موارد، برخی از زوجین، در روابط پرتنش و خصمانه باقی می‌مانند؟ زیرا؛ الف) گزینه‌های جایگزین، حتی کم‌تر از رابطه زناشویی فعلی، مطلوب تلقی می‌شوند، چنانکه گزینه طلاق برای زنان متأهل بدون تحصیلات، بدون شغل و درآمد مستقل و فاقد خانواده پدری یا فرزندان حمایت‌کننده، نمی‌تواند گزینه ارزشمند و مطلوبی تلقی شود، ب) موانع قوی و جدی برای ترک رابطه فعلی وجود دارد؛ به‌ویژه به دلیل سرمایه‌گذاری در رابطه فعلی و تهدید به تنبیه از سوی طرف مقابل. به‌عنوان مثال، زنانی که در روابط آزاردهنده هستند،

۳ - با افزایش میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین)، میزان گرایش زوجین بابلسری به طلاق کاهش می‌یابد.

۴ - با افزایش میزان مشقت مالی زوجین، میزان گرایش به طلاق زوجین بابلسری افزایش می‌یابد.

۵ - با افزایش میزان ناامنی اقتصادی ادراک‌شده پس از طلاق، میزان گرایش به طلاق زوجین بابلسری کاهش می‌یابد.

۳ روش تحقیق

پژوهش حاضر که در پی بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان گرایش زوجین به طلاق در شهر بابلسر بوده است، در زمره تحقیقات کمی محسوب شده و با استفاده از روش پیمایش و به صورت مقطعی^۱ انجام شده است. تحقیقات پیمایشی، امکان دستیابی به نتایج تعمیم‌پذیر به کل جامعه آماری را از طریق مطالعه نمونه‌ای معرف فراهم می‌آورد. ابزار گردآوری داده، پرسش‌نامه محقق‌ساخته (با استفاده از منابع مرتبط) بود که به صورت خود اجرا، توسط پاسخ‌گویان تکمیل شد. پرسش‌نامه طراحی شده دارای سه بخش اصلی، شامل؛ متغیرهای زمینه‌ای (سن، جنس، تحصیلات، شغل، درآمد، محل تولد، وضعیت والدگری، تعداد فرزند و...)، متغیرهای مستقل (مشقت و ناامنی اقتصادی و استیگمای طلاق) و متغیر وابسته (میزان گرایش به طلاق) بوده است.

جامعه آماری تحقیق، تمامی زوجین ساکن در شهر بابلسر می‌باشد. براساس نتایج آخرین سرشماری جمعیت در سال ۱۳۹۵ جمعیت شهر بابلسر برابر با ۵۹۹۶۶ نفر بوده است. با توجه به محاسبات انجام‌شده توسط محقق، جمعیت مردان و زنان ازدواج‌کرده دارای همسر، در شهر بابلسر حدود ۲۹۵۶۳ نفر برآورد شده است که به‌عنوان جامعه آماری تحقیق محسوب می‌شود. با استفاده از فرمول نمونه‌گیری کوکران حجم نمونه مورد نیاز

ولی ممکن است همسرانشان در صورت تصمیم به ترک زندگی زناشویی، به آسیب رساندن به آن‌ها یا فرزندانشان تهدید می‌کنند و یا فشار ارزش‌های اجتماعی و سنت‌های موجود، به‌عنوان یک مانع محکم در برابر طلاق محسوب می‌شود. براساس این نظریه، زوجینی که نتوانند تعادل دلخواه را در زمینه مبادله هزینه‌ها و پاداش‌ها برقرار نمایند، به احتمال زیاد به گسستن این رابطه، یعنی طلاق گرایش می‌یابند. با استفاده از این نظریه می‌توانیم توضیح دهیم که چرا و چه زمانی ممکن است یک مرد یا زن متأهل، گرایش به طلاق پیدا کرده و سعی کند آن را عملی کند. در تحقیق حاضر با استفاده از نظریه مبادله اجتماعی، دو متغیر استخراج و مورد آزمون قرار گرفت؛

- مشقت مالی زوجین در حال حاضر که می‌تواند به‌عنوان هزینه‌های یک رابطه برای زوجین و به ویژه زنان (در مقابل منافع رابطه) محسوب شده و گرایش به طلاق را در آنان افزایش دهد؛

- ناامنی اقتصادی ادراک‌شده در صورت وقوع طلاق که می‌تواند نشان‌دهنده میزان ارزشمندی و یا قابلیت دسترسی به گزینه‌های جایگزین زندگی زناشویی فعلی (یعنی طلاق) بوده و نیز به‌عنوان مانعی برای طلاق به علت نگرانی از مسایل مالی پس از آن محسوب شود و در نتیجه، گرایش به طلاق را کاهش دهد.

۲،۲،۳ فرضیه‌های تحقیق؛

۱ - برخی متغیرهای اجتماعی- جمعیتی (جنس، تعداد فرزند، رضایت از تفاوت سنی با همسر)، اثرات معناداری بر میزان گرایش بر طلاق در میان زوجین بابلسری دارند

۲ - با افزایش میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه، میزان گرایش به طلاق زوجین بابلسری کاهش می‌یابد.

¹ Cross-sectional

نظیر "اگر لازم باشد، حاضر م طلاق بگیرم، حتی اگر چندین بار به دادگاه بروم" و "اگر لازم باشد، حاضر م طلاق بگیرم، حتی اگر نگاه جامعه به من منفی شود"، جهت سنجش بعد رفتاری گرایش به طلاق استفاده شده است. از پاسخ‌گویان خواسته شد تا میزان موافقت یا مخالفت خود را با گویه‌های ۱۸ گانه مقیاس (به صورت طیف لیکرتی از کاملاً موافق تا کاملاً مخالف)، مشخص نمایند. ضریب پایایی محاسبه شده برای مقیاس میزان گرایش به طلاق بر اساس ضریب آلفای کرونباخ، برابر با ۰/۸۵۰ بوده است که بیان‌گر همسازی درونی بسیار مناسب بین گویه‌های طرح شده در مقیاس مذکور می‌باشد.

۳/۱/۲ متغیرهای مستقل

"میزان استیگمای ادراک شده طلاق در جامعه": "به عقیده لوینگتون (۲۰۱۳) استیگما یک ویژگی شدیداً ننگ‌آور است که به طور همزمان در سطوح مختلف درون فردی (انگ به خود)، بین فردی (روابط فرد با دیگران) و ساختاری (تبعیض) رخ می‌دهد" (میرزایی و همکاران، ۱۴۰۰: ۱۳۵). انگ طلاق باعث فشار شدید به افراد مطلقه بخصوص تهدیدی برای سلامت روانی آن‌ها و محدود کردن فعالیت‌های زندگی اجتماعی آن‌هاست که وضعیت زنان مطلقه را به دلیل عدم پذیرش اجتماعی و ازدواج مجدد، بدتر می‌کند (Razaq et al, 2024: 1366- 1367). اگر انگ اجتماعی را نه صرفاً به قلمرو مجازات‌های عمومی، بلکه به عنوان پدیده‌ای که از تجربیات روزمره نشأت می‌گیرد، درک کنیم، واضح است که افراد مطلقه همچنان انگ‌زده می‌شوند (Gerstel, 1978: 172).

برای تدوین این مقیاس، با مرور برخی از مقیاس‌های موجود در این زمینه (Razaq et al, 2024; Kinnaird & Gerrard, 1986)، گویه‌های مناسبی انتخاب گردید. در واقع، با عنایت به اینکه ممکن است تفاوتی بین آنچه که زوجین پاسخ‌گو درباره بدنام‌کنندگی طلاق ادراک می‌کنند، با آنچه که به

۲۴۵ نفر برآورد شد و پس از توزیع ۳۰۰ پرسش‌نامه به صورت آنلاین در شبکه‌های اجتماعی مجازی و خارج کردن پرسش‌نامه‌های مخدوش، در نهایت ۲۵۱ پرسش‌نامه تکمیل شده، مورد تجزیه و تحلیل قرار گرفتند. به منظور سنجش اعتبار مقیاس‌ها و پرسش‌های مورد استفاده در پرسش‌نامه، از روش اعتبار صوری استفاده شده است که در آن، معرف و معتبر بودن سؤالات، گویه‌ها و مقیاس‌ها توسط متخصصان مرتبط با موضوع، مورد تأیید قرار گرفت. همچنین، برای سنجش پایایی ابزار تحقیق، از ضریب آلفای کرونباخ^۱ استفاده شده است که بیان‌گر همبستگی و ثبات درونی بسیار بالا بین گویه‌های طرح شده در هر مقیاس بوده است. سطح تحلیل، خرد و واحد تحلیل، فرد (زوج یا زوجه) بوده است. به منظور تجزیه و تحلیل داده‌ها از بسته اختصاصی علوم اجتماعی^۲ در دو سطح توصیفی و تحلیلی استفاده شده است.

۳/۱ تعریف نظری و عملیاتی مفاهیم

۳/۱/۱ متغیر وابسته (میزان گرایش به طلاق)

این مفهوم به معنی میزان تمایل و علاقه همسران به جداشدن از یکدیگر و گسستن پیوند زناشویی طی مراحل قانونی است و دارای سه بعد شناختی، عاطفی و رفتاری است (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶: ۱۲۲) که برای سنجش این متغیر، با استفاده از مطالعات پیشین (ریاحی و همکاران، ۱۳۸۶؛ Diaz et al, 2013) از یک مقیاس ۱۸ گویه‌ای استفاده شده است. به عنوان مثال، برای سنجش بعد شناختی طلاق گویه‌هایی نظیر: "طلاق گرفتن راه حل مناسبی برای پایان دادن به اختلافات خانوادگی است" و "طلاق گرفتن، بهتر از بهره‌مند شدن از منافع یک زندگی زناشویی بد است"، طراحی شده‌اند. برخی از گویه‌ها، نظیر تاحدی که امکان‌پذیر است، باید از طلاق پرهیز کرد" و "طلاق باعث متلاشی شدن کانون گرم خانواده می‌شود"، برای سنجش بعد عاطفی طلاق تدوین شدند. همچنین، از گویه‌هایی

² SPSS-27

¹ Chronbachs Alpha

امور مالی تعریف شده است (Barrera et al., 2001). مشقت مالی زوجین به معنای وجود مشکلاتی برای تهیه‌ی مایحتاج ضروری زندگی و برآورده‌کردن نیازهای روزمره زندگی زناشویی است (رنجبر، ۱۳۹۵: ۳). این متغیر به منظور شناسایی ارتباط احتمالی بین "میزان گرایش به طلاق در بین زوجین" با "میزان مواجه‌شدن با مشکلات مالی جدی در زندگی زناشویی"، طراحی شد. برای عملیاتی کردن آن با استفاده از برخی منابع موجود (Barrera et al., 2001; Rios & Zautra, 2011; Ismail et al., 2015; Giang & Khoi, 2015) از ۱۱ گویه در قالب طیف لیکرت استفاده شد (آلفای کرونباخ ۰/۸۱۲) که در آن از تجربه‌ی زوجین درباره‌ی تعداد دفعاتی (صفربار، یک تا دو بار، سه تا چهار بار، پنج تا شش بار و بیش از شش بار) که در یک سال اخیر برای تهیه‌ی مایحتاج ضروری زندگی، با مشکلات مالی مواجه شده بودند، پرسیده شد. به‌عنوان مثال؛ طی یک سال گذشته چند بار پول کافی برای خرید لباس و پوشاک مورد نیاز خود و خانواده‌ی خود را نداشته‌اید؟ به علت نداشتن پول کافی، توان پرداخت قبض‌های برق و گاز را نداشته‌اید؟ برای تهیه‌ی مایحتاج ضروری، ناچار شده‌اید از دیگران پول قرض کنید؟ و ...

میزان احساس ناامنی اقتصادی^۲ در صورت وقوع طلاق: "به گفته‌ی وسترن و همکاران (۲۰۱۲) ناامنی اقتصادی، خطر زیان اقتصادی پیش روی افراد و خانوارها است، به‌طوری‌که با وقایعی غیرقابل پیش‌بینی در زندگی مواجه می‌شوند" (عباسی شوازی و خانی، ۱۳۹۳: ۴۵). در واقع، ناامنی اقتصادی به حالت استرس یا اضطرابی اشاره دارد که افراد ممکن است در مورد وضعیت اقتصادی آینده‌ی خود احساس کنند (Gallo et al., 2025)؛ لذا احساس ناامنی اقتصادی، عمدتاً یک حالت روان‌شناختی است تا یک شاخص عینی برای سنجش وضعیت اقتصادی و شرایط مالی. این متغیر از نظریه‌های مبادله اجتماعی و انتخاب عقلانی استخراج شده است که می‌تواند به علت نگرانی از مسایل مالی پس از طلاق، به‌عنوان مانعی

نظر آنان، دیگران (عموم مردم) در این زمینه ادراک می‌کنند وجود داشته باشد، متغیری به نام میزان استیگمای ادراک‌شده‌ی طلاق در جامعه ساخته شد؛ یعنی اینکه شخص پاسخ‌گو، فارغ از باورها و نظرات شخصی خود، چه ادراک و برداشت ذهنی از میزان بدنام‌کنندگی و ننگ‌آور بودن طلاق در سطح جامعه از سوی دیگران داشته و فکر می‌کند بقیه‌ی مردم در این مورد چه تصویری دارند (انگ اجتماعی طلاق)؟ این مقیاس شامل ۱۳ گویه بوده است و به‌صورت طیف لیکرت (از کاملاً درست تا کاملاً نادرست)، مورد سنجش قرار گرفت. برخی از گویه‌ها، عبارت‌اند از "از نظر جامعه نباید با افرادی که طلاق گرفته‌اند، رفت‌وآمد کرد"، "از نظر جامعه با فردی که یک‌بار طلاق گرفته است، نباید ازدواج کرد، چون ممکن است دوباره طلاق بگیرد" (آلفای کرونباخ ۰/۸۷۲).

میزان استیگمای ادراک‌شده‌ی طلاق (از نظر زوجین):

میزان استیگمای ادراک‌شده‌ی طلاق یعنی فارغ از باورهای عمومی و دیدگاه‌های اجتماعی درباره‌ی طلاق (انگ اجتماعی طلاق)، خود شخص پاسخ‌گو فکر می‌کند طلاق در جامعه به چه میزان دارای ویژگی بدنام‌کننده و ننگ‌آور می‌باشد؟ برای تدوین این مقیاس، با مرور برخی از مقیاس‌های موجود در این زمینه (Razaq et al., 2024; Kinnaird & Gerrard, 1986)، گویه‌های مناسبی انتخاب گردید. این مقیاس شامل ۱۳ گویه بوده است و به‌صورت طیف لیکرت (از کاملاً درست تا کاملاً نادرست)، مورد سنجش قرار گرفت. برخی از گویه‌ها، عبارت‌اند از "از نظر من نباید با افرادی که طلاق گرفته‌اند، رفت‌وآمد کرد"، "از نظر من با فردی که یک‌بار طلاق گرفته است، نباید ازدواج کرد، چون ممکن است دوباره طلاق بگیرد" (آلفای کرونباخ ۰/۸۳۱).

میزان مشقت مالی^۱ زوجین در حال حاضر:

مشقت اقتصادی به‌عنوان ناتوانی درک‌شده برای تأمین نیازهای اولیه زندگی، عمل به تعهدات مالی و کسب رشد مالی به دلیل کاهش هزینه‌ها یا افزایش درآمد و همچنین عدم باور به آینده‌ای روشن‌تر در

² Economic Insecurity

¹ Economic Hardship

بر اساس داده‌های جدول شماره یک در خصوص "میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین)"، مشخص شد که در مجموع، برای بیش از یک سوم پاسخ‌گویان (۶۶/۹ درصد) طلاق از استیگما و بدنامی کم و یا خیلی کمی برخوردار است، درحالی‌که از نظر ۳۳/۱ درصد از آنان، استیگمای طلاق در حد متوسط تا خیلی زیاد ارزیابی شده است. باین‌حال، نظرات پاسخ‌گویان در مورد "میزان استیگمای طلاق در جامعه"، تا حدودی متفاوت بوده و حاکی از آن است که به نظر آن‌ها، طلاق در جامعه از بدنامی و استیگمای نسبتاً بالایی برخوردار است به گونه‌ای که بیش از نیمی از آن‌ها (۵۳/۴ درصد) معتقد بودند استیگمای طلاق از نظر جامعه، در حد کم و خیلی کم است، درحالی‌که بیش از یک سوم (۳۵/۵ درصد) آن‌ها را در حد متوسط و ۱۱/۲ درصد زیاد و خیلی زیاد ارزیابی کرده‌اند. نگاهی به تفاوت نظرات مردان و زنان متأهل در مورد این دو متغیر نیز نشان می‌دهد که در مجموع، مردان در مقایسه با زنان، استیگما و بدنامی بیشتری را در مورد طلاق ادراک کرده‌اند.

همچنین، داده‌های مربوط به مشقت مالی زوجین حاکی از این است طی یک سال اخیر، حدود سه چهارم از پاسخ‌گویان (۷۴/۹ درصد) به میزان‌های کم و خیلی کمی، دچار تنگناها و مشقت‌های مالی شدید شده‌اند، درحالی‌که ۲۵/۱ درصد از آنان در زندگی خانوادگی خود طی یک سال گذشته، به مقدار متوسط تا خیلی زیاد دچار مشقت مالی شده بودند. همچنین، به لحاظ احساس ناامنی اقتصادی زوجین در صورت وقوع طلاق در آینده، مشخص شد که بیش از نیمی از آنان (۵۵/۴ درصد) به مقدار کم و یا خیلی کمی در صورت وقوع طلاق، احساس ناامنی اقتصادی داشته و بر این باور بودند که می‌توانند با چالش‌های مالی پس از طلاق، مقابله نمایند. این در حالی است که ۴۴/۶ درصد از آن‌ها تصور می‌کردند به مقدار متوسط تا خیلی زیادی در برابر چالش‌های مالی پس از طلاق احتمالی آسیب‌پذیر بوده؛ لذا احساس ناامنی اقتصادی داشتند. مقایسه وضعیت

برای طلاق (به‌ویژه برای زنان) محسوب شود. برای عملیاتی‌کردن این مفهوم، با مراجعه به برخی منابع مرتبط (Kopasker et al, 2018; Auger et al, 2024)، از ۱۱ گویه با طیف لیکرت (از خیلی کم، تا خیلی زیاد) استفاده شد (آلفای کرونباخ ۰/۹۲۹) که در آن عباراتی راجع به احساس افراد درباره احتمال بروز ناامنی اقتصادی پس از طلاق در موارد مختلف تدوین گردید و از پاسخ‌گویان خواسته شد که مشخص کنند در صورت وقوع طلاق، در مورد هرکدام از موارد، تا چه اندازه احساس ناامنی می‌کنند؟ به‌عنوان مثال، در خصوص؛ "تأمین مسکن و سرپناه"، "تأمین مخارج خورد و خوراک و پوشاک"، "نگاه دیگران به‌عنوان یک سربار اقتصادی و موجود اضافه و مزاحم" و "پیدا کردن فرد معتبر برای قرض-گرفتن پول".

۴ یافته‌های تحقیق

از مجموع ۲۵۱ پاسخ‌گو ۵۳/۸ درصد زن (۴۶/۲ درصد مرد) و اکثریت آنان (۵۳/۹ درصد) در گروه سنی ۳۸ تا ۴۷ سال قرار داشتند (میانگین سنی ۴۱/۵ سال). حدود سه چهارم پاسخ‌گویان (۷۳/۳ درصد) متولد شهر بوده و طول مدت زندگی مشترک زناشویی حدود یک سوم آن‌ها (۳۱/۱ درصد) بیش از ۲۰ سال بود (میانگین طول زندگی مشترک ۱۶/۴ سال). همچنین ۸۳/۳ درصد از زوجین دارای فرزند بودند که دو سوم آن‌ها (۶۶/۵ درصد) دارای یک و یا دو فرزند بودند. میزان درآمد ۴۱/۶ درصد پاسخ‌گویان و ۳۲/۵ درصد از همسران آن‌ها در محدوده ۱۵ تا ۲۴ میلیون تومان در ماه قرار داشت. ۳۱/۵ درصد از پاسخ‌گویان شناخت خیلی زیادی از همسر خود در زمان قبل از ازدواج داشتند، درحالی‌که ۱۲/۷ درصد از آن‌ها هیچ شناختی از همسر خود نداشتند. نزدیک به نیمی از پاسخ‌گویان (۴۹/۸ درصد) طول مدت آشنایی با همسرشان را در قبل از ازدواج، کم‌تر از یک سال بیان کردند (میانگین مدت آشنایی پاسخ‌گویان با همسر ۳/۵ سال).

مردان و زنان در خصوص این دو متغیر، نشان می‌دهد که در مجموع، زنان در مقایسه با مردان، مشقت مالی و ناامنی اقتصادی (در صورت وقوع طلاق) بیشتری را گزارش کرده‌اند.

جدول ۱. توزیع درصدی متغیرهای مستقل و وابسته تحقیق به تفکیک جنس

Table 1. Percentage Distribution of Independent and Dependent Variables by Gender

متغیرهای مستقل	خیلی کم	کم	متوسط	زیاد	خیلی زیاد	میانگین از ۵
استیگمای ادراک‌شده طلاق (کل)	۳۶/۶	۳۰/۳	۲۳/۵	۹/۲	۰/۴	۲/۰۶
استیگمای ادراک‌شده طلاق (مردان)	۳۴/۵	۳۰/۲	۲۴/۱	۱۰/۳	۰/۹	۲/۱۳
استیگمای ادراک‌شده طلاق (زنان)	۳۸/۵	۳۰/۴	۲۳/۰	۸/۱	۰	۲
استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه (کل)	۲۲/۳	۳۱/۱	۳۵/۵	۱۰/۴	۰/۸	۲/۳۶
استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه (مردان)	۲۰/۷	۲۹/۳	۳۷/۱	۱۲/۱	۰/۹	۲/۴۳
استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه (زنان)	۲۳/۷	۳۲/۶	۳۴/۱	۸/۹	۰/۷	۲/۳۰
مشقت مالی زوجین در حال حاضر (کل)	۵۳	۲۱/۹	۱۱/۲	۶/۸	۷/۲	۱/۹۳
مشقت مالی زوجین در حال حاضر (مردان)	۵۴/۳	۲۵/۹	۶/۹	۶	۶/۹	۱/۸۵
مشقت مالی زوجین در حال حاضر (زنان)	۵۱/۹	۱۸/۵	۱۴/۸	۷/۴	۷/۴	۲
احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق (کل)	۳۷/۵	۱۷/۹	۲۳/۱	۱۴/۷	۶/۸	۲/۳۵
احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق (مردان)	۴۷/۴	۱۷/۲	۲۰/۷	۱۱/۲	۳/۴	۲/۰۶
احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق (زنان)	۲۸/۹	۱۸/۵	۲۵/۲	۱۷/۸	۹/۶	۲/۶۰
گرایش به طلاق (کل)	۸/۴	۲۸/۳	۴۱/۸	۱۹/۵	۲/۰	۲/۷۱
گرایش به طلاق (مردان)	۱۲/۹	۳۴/۵	۳۷/۹	۱۲/۱	۲/۶	۲/۵۳
گرایش به طلاق (زنان)	۵/۲	۲۸/۱	۴۵/۲	۲۰/۰	۱/۵	۲/۹۰
میزان گرایش به طلاق						
بعد شناختی گرایش به طلاق	۳/۲	۴۷/۸	۳۹/۴	۸/۸	۰/۸	۲/۵۶
بعد عاطفی گرایش به طلاق	۹/۲	۲۹/۱	۴۲/۶	۱۷/۹	۱/۲	۲/۷۱
بعد رفتاری گرایش به طلاق	۲۹/۹	۲۲/۳	۲۳/۱	۱۸/۷	۶/۰	۲/۴۸

آن است که گرایش (زیاد و خیلی زیاد) به طلاق به لحاظ بعد رفتاری (۲۴/۷ درصد) و عاطفی (۱۹/۱ درصد)، بیشتر از بعد شناختی (۹/۶ درصد) بوده است.

به منظور شناسایی متغیرهای پیش‌بینی‌کننده میزان گرایش به طلاق، رگرسیون چند متغیره به روش جبری (Enter) به شرح جدول شماره دو اجرا گردید. به منظور افزایش قدرت پیش‌بینی‌کنندگی مدل رگرسیونی و با توجه به نتایج پژوهش‌های قبلی (Kapinus & Flowers, 2008; Alnaser & Al-Fadhli, 2023; Coninc et al, 2020)؛ علمداری، و علمداری، ۱۳۹۳؛ کرمی و البرزی، ۱۳۹۷؛ نبوی و همکاران، ۱۳۹۵؛ رضانی‌فر و همکاران، ۱۴۰۰؛ و ارباب‌زاده و همکاران، ۱۴۰۱) در تأیید اثرات معنادار برخی متغیرهای زمینه‌ای بر گرایش به طلاق (نظیر؛ جنس، تعداد فرزند، همسانی سنی)، برخی متغیرهای زمینه‌ای به مدل رگرسیونی اضافه شدند.

نگاهی به توزیع نظرات زوجین در زمینه گرایش به طلاق نشان داد که گرچه در مجموع ۲۱/۵ درصد از آنان به میزان‌های زیاد و یا خیلی زیادی به طلاق گرایش داشته‌اند، اما گرایش به طلاق در بین ۳۶/۷ درصد از پاسخ‌گویان به میزان‌های کم و یا خیلی کم ارزیابی شده است و اکثریت آن‌ها در سطح متوسطی (۴۱/۸ درصد) گرایش به طلاق داشته‌اند (در مجموع، ۶۳/۳ درصد گرایش به طلاق متوسط و بالاتر). داده‌های مربوط به تفاوت گرایش مردان و زنان متأهل نشان می‌دهد که در مجموع، زنان (با میانگین ۲/۹۰) در مقایسه با مردان (میانگین ۲/۵۳) گرایش بیشتری به طلاق داشته‌اند. به عبارت دقیق‌تر، درحالی‌که ۴۷/۴ درصد از مردان در مقایسه با ۳۳/۳ درصد از زنان گرایش کم و خیلی کم به طلاق داشته‌اند، در نقطه مقابل ۲۱/۵ درصد از زنان در مقایسه با ۱۴/۷ درصد از مردان، گرایش زیاد و خیلی زیاد به طلاق را گزارش کرده‌اند. درنهایت، بررسی ابعاد سه‌گانه گرایش به طلاق نیز حاکی از

جدول ۲. خلاصه مدل رگرسیون چند متغیره میزان گرایش به طلاق

Table 2. Summary of the Multivariate Regression Model on the Level of Divorce Tendency

Sig.	F	Adjusted R-square (ضریب تعیین تعدیل- شده)	R-square (ضریب تعیین)	R (ضریب همبستگی چندگانه)
۰/۰۰۱	۱۰/۳۷	۰/۲۰۸	۰/۲۳۰	۰/۴۸۰

همچنین، مقدار ضریب تعیین (R-Square) نشان می‌دهد که ۲۳/۷ درصد از تغییرات در میزان گرایش به طلاق، از طریق متغیرهای مذکور قابل پیش‌بینی می‌باشد.

مطابق داده‌های جدول مذکور، ۷ متغیر وارد شده در مدل رگرسیونی به شرح جدول شماره ۳، به‌طور هم‌زمان به مقدار ۰/۴۸۷ با میزان گرایش به طلاق زوجین ساکن شهر بابلسر، همبستگی داشته‌اند.

جدول ۳. ضرایب تأثیر مدل تبیین‌کننده میزان گرایش به طلاق

Table 3. Coefficients of the Explanatory Model for the Level of Divorce Tendency

متغیرهای پیش‌بینی‌کننده	تأثیر غیر استاندارد (B)	ضریب (Beta)	مقدار آزمون تی T-value	(Sig.) سطح معناداری
میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه	۰/۲۷۱	۰/۲۳۱	۳/۰۴۳	۰/۰۳
میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین)	-۰/۲۴۸	-۰/۱۷۸	-۲/۴۲۱	۰/۰۲۱
میزان مشقت مالی زوجین در حال حاضر	-۰/۰۵۹	-۰/۰۵۹	-۰/۹۶۸	۰/۳۳۴
میزان احساس ناامنی اقتصادی پس از طلاق	-۰/۰۵۱	-۰/۰۵۲	-۰/۸۱۷	۰/۴۱۴
تعداد فرزند	-۲/۴۲۶	-۰/۲۲۸	-۳/۵۹۰	۰/۰۱۵
جنس ^۱ (مرد=۰ و زن=۱)	۳/۳۸۴	۰/۱۴۹	۲/۵۲۶	۰/۰۱۲
رضایت از تفاوت سنی با همسر (همسانی سنی)	-۳/۱۷۲	-۰/۲۷۱	-۴/۷۱۳	۰/۰۰۱

پیش‌بینی‌کننده گرایش بیشتر آنان به طلاق باشد. در مرتبه سوم، تعداد فرزندان با بتای معادل -۰/۲۲۸ قرار گرفته است که نشان می‌دهد با افزایش تعداد فرزندان خانواده، گرایش زوجین به طلاق کاهش می‌یابد. در مرتبه چهارم، متغیر میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین) با بتای معادل -۰/۱۷۸ قرار دارد که حاکی از کاهش گرایش به طلاق در بین آن دسته از زوجینی است که از نظر آنان، طلاق دارای ویژگی بدنام‌کنندگی زیادی می‌باشد. در نهایت، متغیر جنس پاسخ‌گویان با بتای معادل ۰/۱۴۹ قرار داشته است که حاکی از گرایش بالاتر به طلاق در میان زنان، نسبت به مردان می‌باشد. همچنین متغیرهای؛ میزان مشقت مالی زوجین در حال حاضر و میزان احساس ناامنی اقتصادی پس از

ضریب تأثیر استاندارد (Beta)، گویای جهت و به‌ویژه شدت تأثیر هر یک از متغیرهای مستقل و زمینه‌ای، بر میزان گرایش به طلاق است. نگاهی به مقادیر بتای کل پاسخ‌گویان، حاکی از آن است که متغیر رضایت از تفاوت سنی با همسر با بالاترین ضریب بتا (-۰/۲۷۱)، قوی‌ترین پیش‌بینی‌کننده گرایش به طلاق در پاسخ‌گویان است؛ بدین معنی که می‌توان پیش‌بینی نمود آن دسته از پاسخ‌گویانی که از فاصله سنی خود با همسرشان رضایت بیشتری دارند، گرایش کم‌تری به طلاق نیز داشته‌اند. در مرتبه دوم، میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه، با بتای معادل ۰/۲۳۱ قرار گرفته است که حاکی از این است که بالاتر بودن میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه از نظر زوجین، می‌تواند

^۱ لازم به ذکر است چون متغیر جنسیت، در سطح سنجش اسمی اندازه‌گیری شده و شرط ورود به معادله رگرسیونی را نداشت؛ لذا با تبدیل کدهای مردان و زنان به مقادیر صفر و یک، متغیر جنسیت به صورت یک متغیر تصنعی (Dummy Variable) وارد معادله رگرسیونی شد.

همکاران (۲۰۲۰) و الناصر و الفضلی (۲۰۲۳) همخوانی داشت و نشان‌دهنده این است که با توجه به تغییر شرایط اجتماعی- فرهنگی و اقتصادی جامعه و دسترسی بیشتر زنان به منابع و قدرت در مقایسه با گذشته که به تعبیر نظریه مبادله اجتماعی می‌تواند موجب ارزشمندی گزینه‌های جایگزین زندگی زناشویی برای زنان شود، زنان نسبت به مردان گرایش بیشتری به طلاق پیدا کرده‌اند. یکی دیگر از متغیرهای اجتماعی- جمعیتی، *تعداد فرزند و ارتباط آن با گرایش به طلاق* بود که براساس نتایج تحلیل رگرسیون، مشخص شد که بین تعداد فرزندان خانواده و گرایش به طلاق رابطه معکوس و معناداری وجود دارد. چنین به نظر می‌رسد که فرزندان در امر طلاق والدین، نقش بازدارندگی داشته و سرنوشت آنان برای والدین به آن اندازه مهم است که حاضرند ناملايمات و دشواری‌های زندگی متأهلی را تحمل کنند، اما بر فرزندانشان، برچسب فرزندان طلاق زده نشود. مطابق نظریه‌های علیت اجتماعی^۱، وجود فرزندان در خانه می‌تواند از طریق برخی مکانیسم‌های روانی- اجتماعی نظیر؛ تقویت انسجام و پیوندهای اجتماعی، افزایش صمیمیت خانوادگی، هدفمندی و معنادارتر شدن زندگی، انتساب نقش‌های پدر-مادری به زوجین و اعتلای کیفیت نقش آن‌ها، افزایش داشته‌های مشترک و حمایت اجتماعی، ... گرایش به جدایی و طلاق را در بین زوجین کاهش دهد. از سوی دیگر، مطابق نظریه‌های انتخاب اجتماعی^۲ (علیت معکوس)، زوجین سالم‌تر، دارای صمیمیت و حمایت بیشتر و پیوندهای اجتماعی و عاطفی قوی‌تر به احتمال بیشتری میل به فرزندآوری دارند. از این رو، وجود فرزندان در خانه می‌تواند نتیجه پایین بودن گرایش به طلاق محسوب شود و نه علت آن. سومین متغیر اجتماعی- جمعیت مورد اشاره در فرضیه شماره یک، *میزان رضایت از تفاوت سنی با همسر* بوده است که نشان می‌دهد به‌طور معکوس و معناداری توانسته میزان گرایش به طلاق را پیش‌بینی کند؛

طلاق گرچه اثرات کاهنده بر گرایش زوجین به طلاق داشته‌اند، اما اثرات هیچ کدام از این متغیرهای اقتصادی- اجتماعی، به لحاظ آماری معنادار نشده است. براساس نتایج جدول مذکور، معادله رگرسیونی استاندارد را می‌توان به شرح زیر نوشت:

میزان گرایش به طلاق = (رضایت از تفاوت سنی با همسر) (-۰/۲۵۸) + (میزان استیگمای ادراک شده طلاق در جامعه) (۰/۲۳۷) + (تعداد فرزندان) (-۰/۲۰۰) + (میزان استیگمای ادراک شده طلاق) (-۰/۱۸۷) + (جنس) (۰/۱۳۲)

۵ بحث و نتیجه‌گیری

پژوهش حاضر، رابطه میان برخی متغیرهای اجتماعی- فرهنگی (استیگمای ادراک شده طلاق در جامعه و از نظر زوجین)، اجتماعی- اقتصادی (مشقت اقتصادی و ناامنی اقتصادی) و اجتماعی- جمعیتی (جنس، تعداد فرزند، رضایت از تفاوت سنی با همسر) را با متغیر گرایش به طلاق در جمعیت متأهلین شهر بابل (استان مازندران) بررسی نموده است. آزمون رابطه میان گرایش به طلاق و متغیرهای مستقل و زمینه‌ای، با استفاده از آزمون‌های ضریب همبستگی و نیز تحلیل رگرسیون خطی حاکی از این بود که این متغیرها، در جهت‌های مختلف و با شدت‌های متفاوتی، بر گرایش زوجین متأهل بابل‌سری بر طلاق تأثیرگذار بوده‌اند.

مطابق فرضیه شماره یک، برخی متغیرهای اجتماعی- جمعیتی (جنس، تعداد فرزند، رضایت از تفاوت سنی با همسر)، اثرات معناداری بر میزان گرایش بر طلاق در میان زوجین بابل‌سری دارند. بر اساس این، مشخص شد که جنس پاسخ‌گویان به‌طور معناداری می‌تواند پیش‌بینی‌کننده میزان گرایش آنان به طلاق باشد، به‌گونه‌ای که میزان گرایش به طلاق در زنان متأهل، بیشتر از مردان بوده است. وجود ارتباط معنادار بین متغیر جنس با میزان گرایش به طلاق در پژوهش حاضر، با نتایج تحقیقات کاپینوس و فلاورز (۲۰۰۸)، کونینک و

² Social Selection

¹ Social Causation

شخص خودشان (فارغ از آنچه که در جامعه می‌گذرد)، طلاق دارای بدنامی و استیگما بوده است، گرایش کم‌تری به طلاق داشته‌اند که این یافته می‌تواند در راستای نظریه استیگما و راهبردهای مقابله با بدنامی حاصل از طلاق باشد که زوجین سعی دارند با پرهیز از انجام طلاق، از دریافت برچسب مطلقه اجتناب کنند. مقایسه این دو یافته با یکدیگر، فرضیه‌ای را به ذهن متبادر می‌کند که نیاز است با استفاده از نظریه‌های نوسازی و فردی‌شدن، مورد آزمون قرار گیرند؛ به این معنی که "به نظر می‌رسد با افزایش میزان فردگرایی و سست‌شدن پیوندها و سنت‌های اجتماعی و کاهش میزان جمع‌گرایی، افراد برای انجام‌دادن یک رفتار، بیش از آنکه به ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی و نیز ممنوعیت‌ها و محدودیت‌های اجتماعی توجه داشته و رعایت آن‌ها برایشان مهم باشد، رفاه و آسایش شخصی، منافع فردی و ارزش‌ها و نگرش‌های شخصی خودشان را مهم دانسته و در پی دستیابی به اهداف فردی هستند. برخی از پژوهش‌های انجام‌شده (علمداری و علمداری، ۱۳۹۵؛ نبوی و همکاران، ۱۳۹۳) نیز حاکی از تأثیر فردگرایی بر افزایش گرایش به طلاق بوده‌اند. در این مورد خاص دیده می‌شود که برآورد زوجین متأهل بابلسری در خصوص دیدگاه جامعه نسبت به طلاق اثر کاهنده بر گرایش آنان به طلاق نداشته است، به این معنا که علی‌رغم دانستن اینکه مردم طلاق را نوعی بدنامی تلقی می‌کنند، ولی در صورت لزوم، حاضرند از همسر خود طلاق بگیرند. این در حالی است که اگر این زوجین، خودشان باور داشته باشند که طلاق امری بدنام‌کننده و دارای استیگما است، آنگاه گرایش‌شان به طلاق کاهش می‌یابد که در هر دو مورد، ردپای فردگرایی و ترجیح منافع شخصی بر مصالح اجتماعی دیده می‌شود.

براساس فرضیه شماره چهارم تحقیق؛ *یا افزایش میزان مشقت مالی زوجین، میزان گرایش به طلاق زوجین بابلسری افزایش می‌یابد. همچنین فرضیه شماره پنجم تحقیق نیز اشاره دارد که؛ یا افزایش میزان ناامنی اقتصادی ادراک‌شده پس از طلاق،*

بدین معنا که گرایش به طلاق در میان زوجینی که تفاوت سنی خود و همسرشان را مناسب دانسته و از آن رضایت بیشتری داشته‌اند، کم‌تر بوده است. این یافته می‌تواند تأییدکننده نظریه‌های همسان همسری سنی بوده و نشان دهد که زوجینی که در گروه سنی مشابه و نزدیک به هم قرار دارند، احتمالاً درک بیشتری از تعهدات و امتیازات زندگی زناشویی داشته و ممکن است زندگی زناشویی با دوام‌تری داشته باشند.

مطابق فرضیه شماره دو، *یا افزایش میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق در جامعه، میزان گرایش به طلاق زوجین بابلسری کاهش می‌یابد.* برخلاف فرضیه مورد اشاره، نتایج تحلیل رگرسیون نشان داد که این متغیر مستقل، با میزان گرایش به طلاق رابطه مثبت و معناداری داشته است؛ به این معنی که هرچه یک مرد یا زن متأهل فکر می‌کرد که از نظر عموم مردم جامعه‌ای که در آن زندگی می‌کند، طلاق دارای بدنامی و استیگمای بیشتری است، احتمال اینکه گرایش او به طلاق بیشتر باشد نیز افزایش می‌یافت. این یافته در نگاه اول مقداری عجیب و ناهمخوان با نظریه استیگما به نظر می‌رسد؛ چراکه مطابق این نظریه، افراد سعی می‌کنند از استیگما و بدنامی اجتماعی دوری کنند و اگر به این نتیجه برسند که پدیده‌ای مانند طلاق، در جامعه دارای استیگما هست، از آن اجتناب کرده و گرایشی به آن پیدا نمی‌کنند، درحالی‌که در این پژوهش، با یافته متفاوت و درواقع متضادی روبه‌رو هستیم. برای فهم بهتر این یافته و ارائه توضیح احتمالی برای آن، توجه به یافته دیگری ضروری است و آن اینکه سومین متغیر وارد شده در مدل رگرسیونی، بررسی رابطه میزان استیگمای طلاق از نظر خود پاسخ‌گو با گرایش به طلاق بوده است.

مطابق فرضیه شماره سه، *یا افزایش میزان استیگمای ادراک‌شده طلاق (از نظر زوجین)، میزان گرایش زوجین بابلسری به طلاق کاهش می‌یابد.* نتایج تحلیل رگرسیون نشان‌دهنده تأیید این فرضیه بوده است، بدین معنی که زوجینی که به نظر

واقعیت بیرونی (در اینجا مشقت و ناامنی اقتصادی) است و نه خود واقعیت. از این رو مفهوم ادراک انصاف (عدالت)، تعیین‌کننده نهایی ارزیابی سود یا زیان زوجین در رابطه زناشویی خواهد بود. در چنین حالتی، گرچه ممکن است زوجین به‌طور عینی دچار مشقت و تنگنای مالی باشند، اما ارزیابی ذهنی آن‌ها از زندگی مشترک، مثبت و قابل قبول باشد و شاید به جای مسایل مالی، جایگزین‌های دیگری را جهت تقویت و تداوم روابط خانوادگی خود فعال کنند (میزان دین‌داری، تفاهم اخلاقی، تعهد زناشویی و ...). ضمن اینکه با افزایش سطح درآمد و رفاه اقتصادی خانواده، نیازها و خواسته‌های زوجین و فرزندان نیز به‌طور نامحدودی افزایش خواهد یافت و ممکن است آن‌ها را دچار محرومیت نسبی نموده و سطح نارضایتی را بدان حد برساند که گرایش به طلاق در خانواده‌های با رفاه اقتصادی بالاتر نیز افزایش یابد. علاوه بر این، پیش‌بینی می‌شد که احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق توسط زوجین و به‌ویژه زنان، گرایش به طلاق را کاهش دهد. یافته‌های تحقیق نشان دهد اگرچه رابطه بین این دو متغیر در بین کل زوجین منفی و غیرمعنادار بود، اما این رابطه برای زنان متأهل، به‌صورت معکوس و معنادار مشاهده شده است که نشان می‌دهد احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق، می‌تواند به‌عنوان عامل کاهش‌دهنده گرایش به طلاق در بین زنان عمل کند درحالی‌که در مورد مردان، این رابطه مشاهده نشد. این یافته نیز در راستای نظریه مبادله اجتماعی است که توضیح می‌دهد افراد زمانی به رابطه خود پایان می‌دهند که بتوانند جایگزین‌های بهتری برای آن رابطه تصور کنند و موانع یا هزینه‌های جدایی برای آن‌ها قابل تحمل به نظر برسند. به این ترتیب، وجود صرف مشقت مالی، برای توضیح گرایش به طلاق کافی نیست، اگر که جایگزین‌های طلاق (زندگی به‌صورت یک زن مطلقه با استیگمای اجتماعی و مشکلات اقتصادی)

میزان گرایش به طلاق زوجین بایلسری کاهش می‌یابد. یکی از یافته‌های قابل تأمل در پژوهش حاضر براساس نتایج تحلیل رگرسیون، عدم تأثیرگذاری دو متغیر اقتصادی-اجتماعی مورد بررسی، یعنی میزان مشقت مالی زوجین در حال حاضر و نیز احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق، با میزان گرایش به طلاق بوده است (البته براساس نتایج آزمون ضریب همبستگی، میزان مشقت مالی رابطه-ای معکوس و معنادار با میزان گرایش به طلاق داشته است، درحالی‌که رابطه احساس ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق، با گرایش به طلاق به‌صورت معکوس ولی غیرمعنادار بوده است). نتایج برخی از تحقیقات پیشین، از جمله علمداری و علمداری (۱۳۹۳)، نبوی و همکاران (۱۳۹۵)، قصاب حسن^۱ (۱۹۹۸)، ترکیه^۲ (۲۰۱۵) و رضانی فر و همکاران (۱۴۰۰) نشان‌دهنده رابطه مثبت و معناداری بین فشار مالی و گرایش به طلاق بوده است که با یافته تحقیق حاضر همخوانی ندارد. برای توضیح این ناهمخوانی، ضمن در نظر داشتن احتمال تفاوت در مقیاس‌های اندازه‌گیری متغیر مشقت اقتصادی در این پژوهش با متغیر فشار مالی در تحقیقات مذکور، می‌توان این یافته را از منظر نظریه مبادله اجتماعی و با استفاده از مفهوم "انصاف ادراک‌شده" نیز تحلیل کرد که نشان می‌دهد چرا یک فرد، ممکن است در یک زندگی زناشویی بی‌کیفیت و پرتنش (همراه با مشقت و ناامنی اقتصادی)، باقی بماند و چه زمانی ممکن است گرایش به طلاق پیدا کرده و سعی کند آن را عملی کند. بر اساس این نظریه، در یک رابطه زناشویی، هر یک از زوجین به‌طور مداوم به ارزیابی و مقایسه "منافع" و "هزینه‌ها"ی "خود" و "همسر"ش می‌پردازند و در صورتی که هزینه‌های حضور در رابطه را بیشتر از منافع خود بدانند، به احتمال زیاد تصمیم به خاتمه دادن رابطه زناشویی (گرایش و اقدام به طلاق) می‌گیرند. با این حال، آنچه که در این جا مهم است، "ارزیابی ذهنی زوجین" از

² Turkiya¹ Qassab Hassan

با عنایت به یافته‌های تحقیق حاضر، به‌عنوان پیشنهادات سیاستی می‌توان گفت که اتخاذ برخی سیاست‌های اجتماعی-اقتصادی و فرهنگی در سطوح خرد و کلان، شاید بتواند در کاهش میزان گرایش زوجین به طلاق تأثیرگذار باشد، ازجمله این سیاست‌ها می‌توان به ارائه مشوق‌های واقعی و عملی فرزندآوری به زوجین جوان، ترویج هنجار همسان همسری سنی و رعایت فاصله سنی مناسب با همسر، جلوگیری از کاهش بدنای اجتماعی طلاق به‌ویژه در بین نسل‌های جوان‌تر و تقویت فرهنگ جمع‌گرایی در عین حفظ حقوق و آزادی‌های فردی اشاره نمود.

سخن پایانی اینکه به نظر می‌رسد تحت تأثیر عناصر نوسازی و جریان مدرنیته، نهاد خانواده دچار تغییرات جدی و عمیقی شده است. افزایش گرایش به انحلال زندگی زناشویی به شکل طلاق، مصداقی از تغییرات کارکردی و ساختاری نهاد خانواده و تضعیف ارزش‌های سنتی خانواده و شاخصی از حرکت جامعه از خانواده محوری به فردمحوری است که در آن، ازدواج و زندگی زناشویی از حالت نهادمحور و اجتماع‌مدار به حالت رابطه‌محور و فردمدار تغییر می‌یابد. در این شرایط، ممکن است برخی از زوجین متأهل بدون توجه به استیگمای اجتماعی طلاق و مشکلات احتمالی مالی پس از طلاق، به منظور افزایش رفاه و آسایش فردی خود و صرفاً براساس منافع و شرایط شخصی، به انحلال زندگی زناشویی از طریق طلاق، گرایش پیدا کنند.

منابع مالی

این مقاله، حمایت مالی نداشته است.

سهم نویسندگان

این مقاله برگرفته از رساله دکتری سلام غالب رکاب است. دکتر محمد اسماعیل ریاحی، استاد راهنمای رساله دکتری و نویسنده مسؤل مقاله است. دکتر اکبر علیوردی نیا، استاد مشاور رساله دکتری است.

تعارض منافع

نویسندگان دارای تعارض منافع نمی‌باشند.

غیرقابل قبول باشند، یا هزینه‌های مرتبط با پایان-دادن به رابطه (ناامنی اقتصادی در صورت وقوع طلاق و نگرانی بابت تأمین مخارج)، بسیار بالا ارزیابی شوند. درواقع، گزینه‌های جایگزین زندگی زناشویی، برای برخی از زوجین به‌ویژه زنان، حتی کم-تر از رابطه زناشویی فعلی، مطلوب تلقی می‌شود و ممکن است موانع قوی و جدی برای ترک رابطه زناشویی وجود داشته باشد. نتیجه این وضعیت، گرایش کم‌تر به طلاق در بین زوجین، به‌ویژه زنان می‌باشد.

عدم تأثیرگذاری معنادار متغیرهای اقتصادی-اجتماعی (مشقت و ناامنی اقتصادی) و تأثیرگذاری معنادار متغیرهای اجتماعی- فرهنگی (استیگمای طلاق) و فردی- روانی (جنس و رضایت از تفاوت سنی با همسر و تعداد فرزند) بر گرایش به طلاق در پژوهش حاضر، نشان می‌دهد که باید با احتیاط بیشتری در برجسته‌کردن و در اولویت دانستن عوامل اقتصادی در تأثیرگذاری بر گرایش به طلاق و فروکاستن تمامی عوامل طلاق به مشکلات مالی خانواده‌ها صحبت کرد و ضروری است تا توجه بیشتری به سهم عوامل اجتماعی- فرهنگی و فردی- روانی نمود. البته نگاهی به تحلیل داده‌های مربوط به گرایش به طلاق براساس جنس زوجین، حاکی از قدرت پیش‌بینی‌کنندگی بالاتر متغیرهای اقتصادی و عاطفی (مشقت و ناامنی اقتصادی و تعداد فرزندان) در زنان متأهل است، درحالی‌که برای مردان متأهل، متغیرهای اجتماعی (استیگمای طلاق و ناهمسانی سنی) تعیین‌کننده‌تر بوده‌اند. این یافته‌ها می‌تواند موضوعی برای پژوهش‌های بعدی باشد که پژوهشگران به این موضوع بپردازند که آیا این یافته‌ها، می‌تواند از یک سو تأییدی بر تداوم میزان‌های بالاتری از وابستگی‌های اقتصادی و عاطفی زنان به مردان و خانواده باشد؟ و از سوی دیگر نشانه‌هایی از آغاز به بازنگری و تردید زنان نسبت به اهمیت و تأثیرگذاری ارزش‌ها و هنجارهای اجتماعی بر زندگی شخصی‌شان (در اینجا کم‌اهمیت دانستن استیگمای طلاق) محسوب شود؟

تشکر و قدردانی

نویسندگان مایلند صمیمانه از تمامی زوجین متأهل ساکن شهرهای بابلسر (ایران) که در این پژوهش مشارکت کردند و با صبر و دقت پرسش‌نامه را

منابع

تکمیل کردند، صمیمانه سپاس‌گزاری کرده و برای تمامی این مردان و زنان، روزهای روشن و همراه با خوشبختی آرزو کنند.

بدار، لوک و دیگران (۱۳۸۱). *روان‌شناسی اجتماعی*. ترجمه حمزه گنجی، تهران، نشر ساوالان.

بستان (نجفی)، حسین (۱۳۹۸). *جامعه‌شناسی خانواده با نگاهی به منابع اسلامی*، تهران، پژوهشگاه حوزه و دانشگاه.

بگی، میلاد و حاتم حسینی (۱۴۰۰). تفاوت‌های نسلی در نگرش نسبت به طلاق در ایران: کاربرد الگوی چند سطحی. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی ایران*، ۱۰(۳)، ۲۳-۴۴.

doi.org/10.22108/srsp.2021.132060.1764

جوادی، المیرا؛ قلی‌خانی، نرگس و بیات، احسان (۱۴۰۳). تأثیر طلاق والدین بر شخصیت کودکان. *مطالعات حقوق*، ۷۸ (۹)، ۱۷۷-۱۸۸.

حاجی پهلوان، گوهر؛ کریمی‌نیا، محمدمهدی و انصاری‌مقدم، مجتبی (۱۴۰۰). افزایش و کاهش طلاق با توجه به نقش خانواده همسر در زندگی خصوصی. *پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی*، ۳۶ (۴)، ۷۷-۹۲.

حیدری، عباس؛ مشکین یزد، علی و سومند، پروانه (۱۳۹۳). تحلیل مفهوم انگ (استیگما) بیماری روانی. *مراقبت‌های نوین. فصل‌نامه علمی پژوهشی دانشکده پرستاری و مامایی دانشگاه علوم پزشکی بیرجند*، ۱۱ (۳)، ۲۲۸-۲۱۸.

رضایی، سمانه؛ خدابخش پیرکلانی، روشنگر و خسروی، زهره (۱۴۰۳). کشف و شناسایی عوامل مؤثر بر طلاق خاکستری: یک

ارباب‌زاده، پروین؛ کاظمی پور، شهلا و معینی، سید رضا (۱۴۰۱). شناسایی و ارزیابی محرک‌های بروز طلاق عاطفی در میان زوجین تهرانی از دیدگاه متخصصان با رویکرد تصمیم‌گیری چندمعیاره گروهی. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۳۳ (۴)، ۱۴۵-۱۷۸.

doi.org/10.22108/jas.2022.131561.2227

ارشک، فائزه و مفتاق، سید داوود (۱۴۰۰). اعتباریابی مقدماتی مقیاس استیگمای عموم نسبت به زنان مطلقه در جمعیت ایرانی. *نخستین کنفرانس ملی آسیب‌های اجتماعی و روانی با تأکید بر علوم رفتاری، دانشگاه پیام نور*، ۷-۱.

اسکندری، حسین و درودی، حمید (۱۳۹۵). بررسی ارتباط میزان استفاده و اعتیاد به شبکه‌های اجتماعی بر گرایش به طلاق و تعارضات زناشویی. *مطالعات راهبردی ورزش و جوانان*، ۱۵ (۳۳)، ۱۵۰-۱۳۳.

افراسیایی، حسین؛ ملجا، نگین و بابائیان، نسرين (۱۴۰۳). گذار فرساینده: تفسیر زوجین درخواست‌دهنده طلاق از دخالت خانواده. *مطالعات زن و خانواده*، ۱۲(۱)، ۵۶-۳۲. [10.22051/jwfs.2023.42855.2946](https://doi.org/10.22051/jwfs.2023.42855.2946)

آقاجانی، زهرا؛ رحمانی فیروزجاه، علی و حیدرآبادی، ابوالقاسم (۱۴۰۳). بررسی جامعه‌شناختی عوامل اجتماعی و فرهنگی مؤثر بر بروز طلاق عاطفی در استان مازندران. *روان‌شناسی تجربی و شناختی*، ۱ (۴)، ۳۷-۵۴.

سیریزی، پژمان ابراهیمی؛ افشانی، سید علیرضا و حسنی درمیان، غلامرضا (۲۰۱۸). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان گرایش به طلاق در شهر یزد (مورد مطالعه سال‌های ۱۳۹۴-۱۳۹۵). *دومین کنفرانس بین‌المللی دستاوردهای علوم انسانی*، ۱-۱۰.

صبوچی گلکار، زینب و افراسیابی، حسین (۱۴۰۳). روایت تصمیم به طلاق در بین مردان اقدام‌کننده به طلاق. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱۳ (۲)، ۱-۲۲.

doi: [10.22108/srspi.2024.140784.1977](https://doi.org/10.22108/srspi.2024.140784.1977)

عباس‌زاده، محمد؛ سعیدی عطایی، حامد و افشاری، زهرا (۱۳۹۴). مطالعه برخی عوامل جریان مدرنیته مؤثر بر گرایش زنان به طلاق (مورد مطالعه زنان متأهل شهر زنجان)، *پژوهش‌های راهبردی امنیت و نظم اجتماعی*، ۴ (۱)، ۲۵-۴۴.

عباسی‌شوازی، محمد جلال و خانی، سعید (۱۳۹۵). ناامنی اقتصادی و ایده‌آل‌های ازدواج و باروری (مطالعه دو نسل مادران و فرزندان در شهرستان سنندج). *مطالعات جمعیتی*، ۲ (۲)، ۶۳-۹۹.

عظیمی رستا، محمود و عابدزاده نوبریان، مهرناز (۱۳۹۲). بررسی عوامل مؤثر بر بروز طلاق عاطفی میان زوجین در خانواده. *مطالعات جامعه‌شناختی ایران*، ۳ (۱۰)، ۳۱-۴۶.

علمداری، حسین و علمداری، الهه (۱۳۹۳). تبیین روانی، اجتماعی و اقتصادی عوامل مؤثر بر گرایش به طلاق مورد مطالعه (زوجین مطلقه نوراباد ممسنی)، *همایش گنگره ملی آسیب‌شناسی خانواده*، ۶، ۴۵۷.

علیلو، مهران؛ علیلو، حسین و ملکی، شایان (۱۴۰۳). آسیب‌ها و آثار طلاق والدین بر رفتار و

مطالعه داده‌بنیاد. *پژوهش‌های روان‌شناسی اجتماعی*، ۱۴ (۵۶)، ۹۷-۱۱۰.

doi.org/10.22034/spr.2024.468666.1968

رضائی، غزال (۱۴۰۱). رابطه اضطراب ناشی از کرونا و طلاق عاطفی در زوجین. *دستاوردهای نوین در مطالعات علوم انسانی*، ۴۹ (۵)، ۳۴-۴۱.

رکاب، سلام غالب (۱۳۹۹). *تحلیل جامعه‌شناختی میزان طلاق در کشورهای سوریه و ایران و شناسایی نقش مددکاری اجتماعی در پیشگیری از طلاق (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه مازندران)*.

رمضانی‌فر، حدیثه؛ کلدی، علیرضا و قدیمی، بهرام (۱۴۰۰). تحلیل عوامل مؤثر بر طلاق عاطفی در زنان متأهل شهرستان تنکابن. *زن در توسعه و سیاست*، ۱۹ (۲)، ۱۶۷-۱۹۱.

رنجبر، خیر النساء (۱۳۹۵). طلاق، چالش‌ها و راهکارها. *سومین کنفرانس بین‌المللی روان‌شناسی، علوم تربیتی و سبک زندگی*. ۱-۱۹.

ریاحی، محمد اسماعیل (۱۳۹۷). *تحلیل جامعه‌شناختی وضعیت طلاق در استان مازندران با تأکید بر راهکارهای سیاست‌گذارانه*. وزارت کشور، طرح تحلیل مسایل و آسیب‌های اجتماعی کشور.

ریاحی، محمد اسماعیل؛ علیوردی‌نیا، اکبر و بهرامی کاکاوند، سیاوش (۱۳۸۶). تحلیل جامعه‌شناختی میزان گرایش به طلاق (مطالعه موردی شهرستان کرمانشاه). *پژوهش زنان*، ۵ (۳)، ۱۰۹-۱۴۰.

سازمان ثبت احوال کشور (۱۴۰۳):

<https://amar.sabteahval.ir/#/contentView/nHead>

سال‌نامه آماری استان مازندران (۱۴۰۲)، سازمان مدیریت و برنامه‌ریزی استان مازندران، مدیریت آمار و اطلاعات.

قاسمی، یارمحمد؛ سپیدنامه، بهروز و پرویزی، فاطمه (۱۴۰۰). تجربه زیستی طلاق (مورد مطالعه: زنان مطلقه شهرستان دره‌شهر - ایلام). *مطالعات توسعه اجتماعی- فرهنگی*، ۱۰ (۳)، ۹-۴۲.

قدسی، علی محمد و میرجلیلی، سید سجاد (۱۴۰۰). بررسی جامعه‌شناختی ارتباط انواع سرمایه با میزان گرایش زنان متأهل به طلاق در شهر همدان. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۸ (۱۸)، ۲۱۱-۲۳۲.

[10.22080/SSI.2022.22911.1957](https://doi.org/10.22080/SSI.2022.22911.1957)

کردزنگنه، جعفر و قاسمی اردهایی، علی (۱۴۰۲). پیامدهای طلاق برای زنان مطلقه با تأکید بر تفاوت‌های اجتماعی- جمعیتی مرتبط با آن: مطالعه‌ای در شهر اهواز. *نامه انجمن جمعیت‌شناسی ایران*، ۱۸ (۳۵)، ۳۹۲-۳۶۳.

<https://doi.org/10.22034/jpai.2023.2004258.1288>

کریمی، فرشاد و البرزی، صدیقه (۱۳۹۷). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر گرایش به طلاق در شهر شیراز. *دوفصل‌نامه ایرانی مطالعات جمعیتی*، دوره ۴، شماره ۱، ۱۰۱-۱۲۶.

کریمی، یوسف (۱۳۹۶). *نگرش و تغییر نگرش*. تهران: مؤسسه نشر ویرایش.

کشیری، منیره؛ خلیلی، معصومه و ترابی، حمیده (۱۴۰۲). بررسی خودشیفتگی و آسیب‌ها و مسائل اجتماعی در دانش‌آموزان با خانواده طلاق و عادی. *مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی (مؤسسه آموزش عالی نگاره)*، ۱۰۰ (۶۰)، ۵۳۳-۵۴۹.

گافمن، اروینگ، (۱۳۸۶). *داغ‌ننگ، چاره‌اندیشی برای هویت ضایع شده*. ترجمه مسعود کیان پور. تهران: مرکز.

متاجی نیموری، فاطمه و سالاریان، فایزه (۱۴۰۰). شناسایی علل پیش‌بینی‌کننده طلاق.

عملکرد تحصیلی کودکان. *مطالعات روان‌شناسی و علوم تربیتی (مؤسسه آموزش عالی نگاره)*، ۱۱۳ (۶۶)، ۷۷۵-۷۸۴.

غیاثی، پروین؛ معین، لادن و روستا، لهراسب (۱۳۸۹). بررسی علل اجتماعی گرایش به طلاق در بین زنان مراجعه‌کننده به دادگاه خانواده شیراز، *زن و جامعه*، ۱ (۳)، ۱۰۰-۷۷.

فتحی آشتیانی، علی؛ امیری، سهراب؛ فتحی آشتیانی، مینا؛ صدقی جلال، آزاده؛ نیکنام، محمدحسین؛ نوربالا، احمدعلی؛ صابری زفرقندی، محمدباقر؛ همتی، محمدعلی؛ تهرانی دوست، مهدی؛ ریسی، فیروزه؛ سلیمی، سیدحسین؛ آزادفلاح، پرویز و لاجوردی، سیاوش (۱۴۰۲). عوامل مؤثر بر طلاق طی ۱۰ سال گذشته در ایران. *فرهنگ و ارتقاء سلامت*، ۷ (۲)، ۳۰۲-۲۸۹.

فرخی، ماندانا و مرادی، علی (۱۴۰۰). عوامل اجتماعی مؤثر بر نگرش افراد به مقوله طلاق (مورد مطالعه زنان متأهل اسلام‌آباد غرب)، *زن و مطالعات خانواده*، ۱۴ (۵۱)، ۱۰۱-۷۹.

[10.30495/JWSF.2020.1873726.1384](https://doi.org/10.30495/JWSF.2020.1873726.1384)

فروتن، یعقوب و میرزایی، سمیه (۱۳۹۵). نگرش به طلاق و تعیین‌کننده‌های آن در ایران، *دوفصل‌نامه ایرانی مطالعات جمعیتی*، ۲ (۲)، ۲۲۵-۱۹۳.

فیضی، ایرج (۱۴۰۲). نارضایتی جنسی و طلاق، واقعیت یا برساخت؟. *مجله مطالعات اجتماعی ایران*، ۱۷ (۲)، ۸۱-۱۰۵. Doi:

<https://doi.org/10.22034/jss.2024.559355.1712>

قادری‌نیا، کوهسار (۱۳۹۲). *بررسی عوامل مؤثر بر گرایش زوجین به طلاق و علل آن در شهر تهران (۱۳۹۱)* (پایان‌نامه کارشناسی ارشد، گروه علوم اجتماعی گرایش جمعیت‌شناسی، دانشگاه آزاد اسلامی تهران).

(پایان‌نامه کارشناسی ارشد جامعه‌شناسی، دانشگاه شیراز).

میرزایی، سمیه؛ سجادیان، ایلناز؛ حاجی حسنی، مهرداد و منشی، غلامرضا (۱۴۰۰). اثر بخشی گروه درمانی شناختی- رفتاری بر استیگما، علائم اضطراب اجتماعی و ترس از صمیمیت در زنان. *مطالعات اسلامی زنان و خانواده*، ۸ (۱۴)، ۱۵۹-۱۳۳.

نبوی، سید عبدالحسین؛ رضادوست، کریم؛ مجتهدزاده، سحر و شهریاری، مرضیه (۱۳۹۵). تحلیل جامعه‌شناختی عوامل مؤثر برگرایش زوج به طلاق. *راهبرد اجتماعی فرهنگی*، ۵ (۲۰)، ۲۹۵-۲۸۱.

نیئی، آناهیتا؛ حسینی، سعیده السادات؛ کاکابرابی، کیوان و امیری، حسین (۱۴۰۰). الگوی معادلات ساختاری در رابطه بین گرایش به طلاق با مهارت‌های ارتباطی و سلامت خانواده اصلی با نقش واسطه‌ای صمیمیت زناشویی. *روش‌ها و مدل‌های روان‌شناختی*، ۱۲ (۴۳)، ۱۳۱-۱۴۳.

[10.30495/JPM.2021.4728](https://doi.org/10.30495/JPM.2021.4728)

یعقوبی چوبری، علی؛ کنعانی، محمد امین و یحیی پور، راضیه (۱۳۹۸). بررسی رابطه سبک زندگی و گرایش به طلاق توافقی در بین شهروندان شهر رشت. *جامعه‌شناسی نهادهای اجتماعی*، ۶ (۱۴)، ۱۴۸-۱۲۱.

[10.22080/SSI.2020.15867.1564](https://doi.org/10.22080/SSI.2020.15867.1564)

Abbasi Shavazi, M. J., & Khani, S. (2017). Economic insecurity, marriage and fertility ideals: A study among mothers and children's generations in Sanandaj district. *Iranian Population Studies Journal*, 2(2), 63-99. [In Persian].

پیشرفت‌های نوین در روان‌شناسی، ۴۲ (۴)، ۲۳۹-۲۳۰.

محمدی، زهرا (۱۴۰۰). بررسی رابطه بین سرمایه اجتماعی، فرهنگی و اقتصادی با تمایل به طلاق در میان زنان بندر دیلم. *پژوهش‌های راهبردی مسائل اجتماعی*، ۱۰ (۲)، ۷۲-۵۵.

[10.22108/SRSPI.2021.129419.1718](https://doi.org/10.22108/SRSPI.2021.129419.1718)

مختاری، مریم؛ میرفردی، اصغر و ابراهیم، محمودی (۱۳۹۳). بررسی عوامل اجتماعی مؤثر بر میزان گرایش به طلاق در شهر یاسوج. *جامعه‌شناسی کاربردی*، ۲۵ (۱)، ۱۵۷-۱۴۱.

مفردنژاد، ناهید؛ منادی، مرتضی و اخوان‌تغی، مهناز (۱۴۰۱). مطالعه کیفی تجارب زنان مطلقه از پیامدهای طلاق (مورد مطالعه: زنان مطلقه شهرستان بهبهان). *علوم روان‌شناختی*، ۱۱۶ (۲۱)، ۱۵۴۳-۱۵۶۱.

[10.52547/JPS.21.116.1539](https://doi.org/10.52547/JPS.21.116.1539)

مقدم، محمدحسین؛ ملتفت، حسین و حزباوی، عزیز (۱۴۰۱). کاوشی در فرآیند شکل‌گیری پدیده کودکان کار خیابانی و پیامدهای آن در شهر اهواز. *مطالعات جامعه‌شناختی شهری*، ۱۲ (۴۳)، ۱۵۸-۱۳۱.

[10.30495/uss.2022.696864](https://doi.org/10.30495/uss.2022.696864)

ملتفت، حسین (۱۳۸۱). *بررسی عوامل مؤثر بر گرایش زوجین به طلاق در شهرستان داراب*

Abbaszadeh, M., Saeidi Ataei, H., & Afshari, Z. (2015). A study of some modernity's factors effective on women's tendency toward divorce. *Security and Social Order Strategic Studies Journal*, 9(1), 5-6. [In Persian].

- Adamsons, K., Few-Demo, A. L., Proulx, C., & Roy, K. (2022) *Sourcebook of family theories and methodologies*, Switzerland, Springer.
- <https://doi.org/10.1007/978-3-030-92002-9>
- Afrasiabi, Hossein; Molaja, Negin; and Babaiyan, Nasrin (2024). Exhausting Transition: Interpretations of Divorce Applicants Regarding Family Interference. *Woman and Family Studies*, 12(1), 32-56. [In Persian].
[10.22051/jwfs.2023.42855.2946](https://doi.org/10.22051/jwfs.2023.42855.2946)
- Aghajani Zahra | Rahmani Firouzjah Ali | Heidarabadi Abolghasem (2024). A Sociological Examination of Social and Cultural Factors Influencing Emotional Divorce in Mazandaran Province, *Experimental and Cognitive Psychology*, 1 (4), 37-54. [In Persian].
- Ajlan, A. (2020). Divorce and Domestic Violence Among Syrian Refugees in Germany. *Journal of Interpersonal Violence*, 37 (11-12), 1-27.
<https://doi.org/10.1177/0886260520985488>
- Alamdari, H., & Alamdari, E. (2014). Psychological, social, and economic explanation of factors affecting the tendency to divorce: A case study (Divorced couples of Noorabad Mamasani). *Congress of National Family Pathology Conference*, 6, 457. [In Persian].
- Alilu, M., Alilu, H., & Maleki, S. (2024). Harms and effects of parents' divorce on children's behavior and academic performance. *Psychological and Educational Studies (Negareh Institute of Higher Education)*, 113(66), 775-784. [In Persian].
- Alnaser, F., & Al-Fadhli, H. M. (2023). Reasons for Divorce in Kuwait: An Application of the Likelihood of Divorce Inventory (LDI). In *Social Change in the Gulf Region: Multidisciplinary Perspectives* (pp. 175-188). Singapore: Springer Nature Singapore.
https://doi.org/10.1007/978-981-19-7796-1_11
- Amato, P. R., & Booth, A. (1991). The consequences of divorce for attitudes toward divorce and gender roles. *Journal of Family Issues*, 12 (3), 306-322.
<https://doi.org/10.1177/019251391012003004>
- Amato, P., & James, S. (2010). Divorce in Europe and the United States: Commonalities and differences across nations. *Family Science*, 1 (1), 2-13.
<https://doi.org/10.1080/19424620903381583>
- Arashk, Faezeh and Moftaq, Seyed Davood (2021). Preliminary validation of the scale of public stigma towards divorced women in the Iranian population. *The First National Conference on Social and Psychological*

- Harms with an Emphasis on Behavioral Sciences, Payame Noor University, 1-7. [In Persian].
- Arbabzadeh, Parvin, Kazempour, Shahla, & Moini, Seyed Reza. (2023). Identification and assessment of the emotional divorce drivers among Tehranian couples based on the experts' views using a multi-criteria decision-making (MCDM) approach. *Journal of Applied Sociology*, 33 (4 (88)), 145-178. [In Persian]. doi.org/10.22108/jas.2022.131561.227
- Arjan, E. R. Bos., John, B.P., Glenn, R., & Sara, S. (2013). Stigma: Advances in Theory and Research. *Basic and Applied Social Psychology*, 35(1), 1-9. <https://doi.org/10.1080/01973533.2012.746147>
- Asghar, M. M., & Mumtaz, S. (2024). Socio-economic Determinants of Divorce in Pakistan: A Case Study of Bahawalpur. *Zakariya Journal of Social Science*, 3 (1), 11-20.
- Auger, V., Sommet, N., Normand, A. (2024), The Perceived Economic Scarcity Scale: A valid tool with greater predictive utility than income. *British Journal of Social Psychology*, 63 (3), 1112-1136. <https://doi.org/10.1111/bjso.12719>
- Azimi Rasta, M., & Abedzadeh Novbarian, M. (2013). Investigating factors affecting the occurrence of emotional divorce among couples in the family. *Sociological Studies of Iran*, 3(10), 31-46. [In Persian].
- Aziza, S., & Nugroho, T. (2025). Patriarchy in the Family: A Study of the Causal Factors of Divorce in the Perspective of Legal Feminism. *Indonesia Law Reform Journal*, 5 (1), 42-61. <https://doi.org/10.22219/il-rej.v5i1.39055>
- Bagi, M., & Hoseini Hatam, A. (2021). Investigating generational differences in the attitudes towards divorce in Iran using multi-level modeling. *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 10(3), 23-44. [In Persian]. doi.org/10.22108/srsp.2021.132060.1764
- Barrera, M., Jr., Caples, H., & Tein, J.-Y. (2001). The psychological sense of economic hardship: Measurement models, validity, and cross-ethnic equivalence for urban families. *American Journal of Community Psychology*, 29 (3), 493-517. <https://doi.org/10.1023/a:1010328115110>
- Bedar, L., Deziel, J., & Lamarche, L. (2002). *Social psychology* (Translated by H. Ganji). Tehran: Savalan Publication. [In Persian].
- Biernat, M., & Dovidio, J. F. (2000). Stigma and stereotypes. In T. F. Heatherton, R. E. Kleck, M. R. Hebl, & J. G. Hull (Eds.), *The social psychology of stigma* (pp. 88-125). The Guilford Press.

- Bostan (Najafi), H. (2019). *Sociology of the family with a look at Islamic sources*. Tehran: Research Institute of Hawzah and University. [In Persian].
- Chiang, Y.L., & Park, H. (2023). Three decades of gender and education differentials in attitudes toward divorce in Taiwan (1985–2015). *Asian Population Studies*, 19 (1), 22–39. <https://doi.org/10.1080/17441730.2021.2004649>
- Coninc, D. De., Doren, S.V., & Mathijs, k. (2020). Attitudes of Young Adults Toward Marriage and Divorce (2002–2018). *Journal of Divorce & Remarriage*, 62 (1), 66–82. <https://doi.org/10.1080/10502556.2020.1833292>
- Corrigan, P.W., Druss, B.G., & Perlick, D.A. (2014). The impact of mental illness stigma on seeking and participating in mental health care. *Psychol Sci Public Interes*.15:37–70. <https://doi.org/10.1177/1529100614531398>
- Crocker, J., Major, B., & Steele, C. (1998). Social stigma. In: Gilbert. D.T., Fiske, S.T., & Lindzey, G. (Eds.), *Handbook of Social Psychology* (pp.504–553). McGraw-Hill, Boston. <https://doi.org/10.2307/2654253>
- Data Pandas (2025). Divorce rates by country. <https://www.datapandas.org/ranking/divorce-rates-by-country>
- Diaz, N., Molina, O., MacMillan, T., Duran, L., & Swart, E. (2013). Attitudes toward divorce and their relationship with psychosocial factors among social work students. *Journal of Divorce & Remarriage*, 54 (6), 505–518. <https://doi.org/10.1080/10502556.2013.810983>
- Djawas, M., Ridhwan, R., Devy, S., & Husna, A. (2021). The government's role in decreasing divorce rates in Indonesia: The case of Aceh and South Sulawesi. *Ahkam: Jurnal Ilmu Syariah*, 21(1). <https://doi.org/10.15408/ajis.v21i1.20870>
- Eskandari, H., & Darrodi, H. (2016). A study on relationship between the social network's usage and social networks addiction and couple conflicts and divorce tendency. *Strategic Studies on Youth and Sports*, 15(33), 1–23. [In Persian].
- Faizi, I. (2023). Sexual dissatisfaction and divorce: Reality or illusion? *Journal of Iranian Social Studies*, 17(2), 81–105. [In Persian]. doi.org/10.22034/jss.2024.559355.1712
- Farrokhi, M., & Moradi, A. (2021). Social factors affecting individuals' attitudes towards divorce (Case study: Married women in Islamabad-e Gharb). *Woman and Family Studies*, 14(15), 79–101. [In Persian]. [10.30495/JWSF.2020.1873726.1384](https://doi.org/10.30495/JWSF.2020.1873726.1384)

- Fathi Ashtiani, A., Amiri, S., Fathi Ashtiani, M., Sedghi Jalal Azadeh, J., Nicknam, M. H., Noorbala, A. A., Saberi Zafarghandi, M. B., Hemmati, M., Tehranidoost, M., Raisi, F., Salimi, S. H., Azadfallah, P., & Lajevardi, S. (2023). Effective factors on divorce in the past 10 years in Iran (Review). *Iranian Journal of Culture and Health Promotion*, 7(2), 289-302. [In Persian].
- Foroutan, Y., & Mirzaee, S. (2017). Attitudes towards divorce and its determinants in Iran. *Iranian Population Studies Journal*, 2(2), 193-225. [In Persian].
- Gallo, A., Pacei, S., & Ferrante, M. R. (2025). A relative measure of economic insecurity and the nexus with job change. *Social Indicators Research*, 178, 91-116.
<https://doi.org/10.1007/s11205-025-03530-z>
- Gerstel, N. (1987). Divorce and stigma. *Social Problems*, 34 (2), 172-186.
<https://doi.org/10.1525/sp.1987.34.2.03a00050>
- Ghadri Nia, K. (2013). *Investigating the factors affecting couples' tendency to divorce and its causes in Tehran* (2012) (Unpublished Master's Thesis, Department of Social Sciences, Demography, Tehran, Islamic Azad University). [In Persian].
- Ghasemi, Y., Sepadnameh, B., & Parvizi, F. (2021). Lived experience of divorce (Case study: Divorced women of Darreh Shahr County – Ilam). *Socio-Cultural Development Studies*, 10(3), 9-42. [In Persian].
- Ghiasi, P., Moein, L., & Rosta, L. (2010). An analysis of the social factors leading to divorce petitions among women referring to family courts in Shiraz. *Sociology of Women (Journal of Woman and Society)*, 1(3), 77-103. [In Persian].
- Ghodsi, A. M., & Mirjalili, S. S. (2022). A Sociological Study of the Relationship between Different Types of Capitals and Women's Tendency to Divorce in Hamedan City. *Sociology of Social Institutions*, 8(18), 211-232. [In Persian]. doi:
[10.22080/ssi.2022.22911.1957](https://doi.org/10.22080/ssi.2022.22911.1957)
- Ghodsi, A. M., & Mirjalili, S. S. (2022). A sociological study of the relationship between different types of capitals and women's tendency to divorce in Hamedan city. *Journal of Sociology of Social Institutions*, 8(18), 211-232. [In Persian].
- Giang, N. T., & Khoi, N. D. (2015). The impact of consumer animosity and consumer ethnocentrism on intention to purchase foreign products. *Journal of Economics and Behavioral Studies*, 7(4), 22-36.
[https://doi.org/10.22610/jeb.v7i4\(j\).591](https://doi.org/10.22610/jeb.v7i4(j).591)
- Goffman, E. (1963). *Stigma: Notes on the management of spoiled identity*. Prentice-Hall.

- <https://doi.org/10.1093/sf/43.1.127>
- Goffman, E. (2007). Stigma: Notes on the management of spoiled identity (M. Kianpour, Trans.). Tehran: Markaz Publishing. [In Persian].
- Hajipahlavan, G., Kariminia, M. M., & Ansarimoghadam, M. (2021). Increase and decrease of divorce considering the role of the spouse's family in private life. *New Advances in Psychology*, 36(4), 77-92. [In Persian].
- Heidari, A., Moshkin Yazd, A., & Soumand, P. (2014). Concept analysis of mental illness stigma. *Modern Care*, 11(3), 218-228. [In Persian].
- Her, M., & Xiong, Z. B. (2024). Self-reported reasons for divorce, social support, and depression: An exploratory study with Hmong women. *Journal of Family Issues*, 45(4), 813-832. <https://doi.org/10.1177/0192513x231162966>
- Ismail, N., Paim, L. H., Samah, A. A., & Awang, M. D. (2015). The structural model of economic hardship and subjective well-being among vulnerable people. *Journal of Techno-Social*, 7(2), 53-72.
- Janathan, G., Mike, B., & Elston, M. A. (2004). *Key concepts in medical sociology*. UK: Sage Publication.
- Javadi, E., Gholikhani, N., & Bayat, E. (2024). The impact of parents' divorce on children's personality. *Legal Studies*, 78(9), 177-188. [In Persian].
- Jones, E.E., Farina, A., Hastorf, A.H., Markus, H., Miller, D.T., & Scott, R. A. (1984). *Social stigma: The psychology of marked relationships*. New York, NY: Freeman and Company.
- Kapinus, C. A. (2005). The effect of parental marital quality on young adults' attitudes toward divorce. *Sociological Perspectives*, 48(3), 319-335. <https://doi.org/10.1525/sop.2005.48.3.319>
- Kapinus, C. A., & Flowers, D. R. (2008). An examination of gender differences in attitudes toward divorce. *Journal of Divorce & Remarriage*, 49(3-4), 239-257. <https://doi.org/10.1080/10502550802222469>
- Karami, F., & Alborzi, S. (2018). The study of social factors influencing divorce tendency in Shiraz. *Iranian Population Studies Journal*, 4(1), 101-126. [In Persian].
- Karimi, Y. (2017). *Attitude and attitude change*. Tehran: Virayesh Publication Institute. [In Persian].
- Keshiri, M., Khalili, M., & Torabi, H. (2023). Investigating narcissism and social harms and issues in students with divorced and normal families. *Psychological and Educational Studies (Negareh Institute of Higher Education)*, 100(60), 533-549. [In Persian].
- Kim, J. Y., & Kim, H. (2002). Stigma in divorces and its deterrence effect. *Journal of Socio-Economics*, 31(1), 31-44.

- [https://doi.org/10.1016/s1053-5357\(01\)00139-1](https://doi.org/10.1016/s1053-5357(01)00139-1)
- Kinnaird, K. L., & Gerrard, M. (1986). Pre-marital sexual behavior and attitudes toward marriage and divorce among young women as a function of their mothers' marital status. *Journal of Marriage and the Family*, 48, 757-765.
- <https://doi.org/10.2307/352568>
- Konstam, V., Karwin, S., Curran, T., & Lyons, M. (2016). Stigma and divorce: A relevant lens for emerging and young adult women? *Journal of Divorce & Remarriage*, 57 (3), 173-194. <https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1150149>
- Kopasker D, Montagna C, Bender KA. (2018), Economic insecurity: A socio-economic determinant of mental health. *SSM Population Health*. 15 (6), 184-194. <https://doi.org/10.1016/j.ssmph.2018.09.006>
- Koray, U. M., & Dirimes, E. (2023). The Stigmatization of The Divorced Individuals. *Universal Journal of History and Culture*, 5 (1), 16-30. <https://doi.org/10.52613/ujhc.1172698>
- Kord-Zanganeh, J., & Ghasemi Ardahaee, A. (2023). Consequences of divorce for divorced women with emphasis on the socio-demographic factors: A study in Ahvaz city, Iran. *Journal of Population Association of Iran*, 18(35), 363-392. [In Persian].
- doi.org/10.22034/jpai.2023.2004258.1288
- Kusmardani, A. (2024). The Dynamics of Divorce in Indonesian Muslim Families. *Daengku: Journal of Humanities and Social Sciences Innovation*, 4 (5), 739-752. <https://doi.org/10.35877/454ri.daengku2756>
- Leopold, T. (2018). Gender differences in the consequences of divorce: A study of multiple outcomes. *Demography*. 55 (3), 769-797. <https://doi.org/10.1007/s13524-018-0667-6>
- Link, B. G., & Phelan, J. C. (2010). Labeling and stigma, IN: Scheid, Teresa L. & Brown, Tony N. *A Handbook for the Study of Mental Health. Social Contexts, Theories, and Systems*. New York, Cambridge University Press. <https://doi.org/10.1017/cbo9780511984945.034>
- Mak, W. W., Poon, C. Y., Pun, L. Y., & Cheung, S. F. (2007). Meta-analysis of stigma and mental health. *Social Science & Medicine*, 65 (2), 245-261. <https://doi.org/10.1016/j.socscimed.2007.03.015>
- Martin, S. P., & Parashar, S. (2006). Women's changing attitudes toward divorce (1974-2002): Evidence for an educational crossover. *Journal of Marriage and Family*, 68 (1), 29-40. <https://doi.org/10.1111/j.1741-3737.2006.00231.x>

- Mataji Nimouri, F., & Salariyan, F. (2021). Identifying predictive causes of divorce. *New Advances in Psychology*, 42(4), 230-239. [In Persian].
- Mirzaei Suraki, S., Sajjadian, I., Hajihhasani, M., & Manshaei, G. (2021). The effectiveness of cognitive-behavioral group therapy on stigma, symptoms of social phobia and fear of intimacy in divorced women. *Islamic Studies of Women and Family*, 8(14), 133-159. [In Persian].
- Mofradnejad, N., Monadi, M., & Akhavan Tafti, M. (2022). A qualitative study of divorced women's experiences of divorce consequences (Case study: Divorced women of Behbahan County). *Psychological Sciences*, 116(21), 1543-1561. [In Persian]. [10.52547/JPS.21.116.1539](https://doi.org/10.52547/JPS.21.116.1539)
- Mohammadi, Z. (2021). Investigating the relationship of social, cultural, and economic capitals with the tendency to divorce among women in the port of Deylam. *Strategic Research on Social Problems in Iran*, 10(2), 55-72. [In Persian].
[10.22108/SRSPI.2021.129419.1718](https://doi.org/10.22108/SRSPI.2021.129419.1718)
- Mokhtari, M., Mirferdi, A., & Ebrahim, M. (2014). Investigating the social factors affecting the tendency to divorce in Yasuj city. *Applied Sociology*, 25(1), 141-157. [In Persian].
- Moltafet, H. (2002). *Investigating the factors affecting couples' tendency to divorce in Darab County* (Unpublished Master's Thesis in Sociology, Shiraz University). [In Persian].
- Moqaddam, M. H., Moltafet, H., & Hezbaoui, A. (2022). An exploration into the process of formation of street children phenomenon and its consequences in Ahvaz city. *Urban Sociological Studies*, 12(43), 131-158. [In Persian].
[10.30495/uss.2022.696864](https://doi.org/10.30495/uss.2022.696864)
- Nabavi, S. A., Rezadoust, K., Mojtahedzadeh, S., & Shahriyari, M. (2016). Sociological analysis of factors affecting wife's tendency to divorce. *Socio-Cultural Strategy*, 5(20), 281-295. [In Persian].
- Nabiei, A., Hosseini, S. S., Kakabaraie, K., & Amiri, H. (2021). Pattern of structural equations in the relationship between divorce tendency with communication skills and main family health with the mediating role of marital intimacy. *Journal of Psychological Models and Methods*, 12(43), 131-143. [In Persian].
[10.30495/JPM.2021.4728](https://doi.org/10.30495/JPM.2021.4728)
- National Organization for Civil Registration. (2024). <https://amar.sabteahval.ir> [In Persian].
- Nisa, M. P. (2021). Critical review of domestic violence as reason for divorce (comparison of divorce laws in Indonesia, Malaysia and the Maldives). *AL-IHKAM: Jurnal Hukum & Pranata Sosial*, 16 (1), 1-23.

- <https://doi.org/10.19105/al-lhkam.v16i1.4292>
- Payton, A. R., & Thoits, P. A. (2011). Medicalization, Direct-to-Consumer Advertising, and Mental Illness Stigma. *Society and Mental Health*, 1(1), 55-70.
- <https://doi.org/10.1177/2156869310397959>
- Pirak, A., Negarandeh, R., & Khakbazan, Z. (2019). Post-divorce regret among Iranian women: A qualitative study. *International Journal of Community-based Nursing and Midwifery*, 7 (1), 75-86.
- Qamar, A. H., & Faizan, H. F. (2021). Reasons, impact, and post-divorce adjustment: Lived experience of divorced women in Pakistan. *Journal of Divorce & Remarriage*, 62 (5), 349-373.
- <https://doi.org/10.1080/10502556.2021.1871840>
- Qassab Hassan, N. (1998). Divorce: Its causes, reflections, custody and management issues. Damascus, *Journal of the Research and Training Group for Development Work*. [In Arabic].
- Quinn, W. H., & Odell, M. (1998). Predictors of marital adjustment during the first two years. *Marriage & Family Review*, 27(1-2), 113-130.
- https://doi.org/10.1300/j002v27n01_08
- Ramezanifar, H., Kaldi, A., & Ghadimi, B. (2021). Analysis of emotional divorce and its effective factors in married women of Tonekabon city. *Woman in Development and Politics (Women's Research)*, 19(2), 167-191. [In Persian].
- Ranjbar, K. (2016). Divorce: Challenges and solutions. *The Third International Conference on Psychology, Educational Sciences, and Lifestyle*, 1-19. [In Persian].
- Razaq, N., Zulfiqar, N., Naveed, Z. A., Sajid, M., Habib, U.R., & Javed, H. A. (2024). Psychometric properties of short modified Urdu version of discrimination and stigma scale for divorced individual. *International Journal Contemporary Issues in Social Sciences*, 3 (2), 1366-1372.
- Rekab, S. G. (2020). *Sociological analysis of divorce rates in Syria and Iran and identifying the role of social work in divorce prevention* (Unpublished Master's Thesis, University of Mazandaran). [In Persian].
- Rezaei, G. (2022). The relationship between COVID-19 anxiety and emotional divorce in couples. *New Achievements in Humanities Studies*, 49(5), 34-41. [In Persian].
- Rezaei, S., Khodabakhsh Pirkhani, R., & Khosravi, Z. (2024). Discovering and identifying factors affecting gray divorce: A grounded theory study. *Social Psychology Research*, 14(56), 97-110. [In Persian].

- doi.org/10.22034/spr.2024.468666.1968
- Riahi, M. E. (2018). *Sociological analysis of divorce status in Mazandaran province with an emphasis on policy solutions*. Ministry of Interior, Project for Analyzing Country's Social Issues and Harms. [In Persian].
- Riahi, M. E., Aliverdina, A., & Bahrami Kakavand, S. (2008). A sociological analysis of tendency towards divorce (A case study of Kermanshah city). *Woman in Development and Politics (Women's Research)*, 5(3), 109-140. [In Persian].
- Rios R, Zautra AJ. (2011). Socioeconomic disparities in pain: the role of economic hardship and daily financial worry. *Health Psychology*, 30 (1), 58-66.
<https://doi.org/10.1037/a0022025>
- Sabouhi Golkar, Z., & Afrasiabi, H. (2024). Narrating the decision to divorce among men who initiated divorce. *Strategic Research on Social Issues*, 13(2), 1-22. [In Persian]. doi: [10.22108/srsp.2024.140784.1977](https://doi.org/10.22108/srsp.2024.140784.1977)
- Sirizi, P. E., Afshani, S. A., & Hassani Dariam, G. (2018). Investigating the social factors affecting the tendency to divorce in Yazd city (Case study of years 2015-2016). *The Second International Conference on Humanities Achievements*, 1-10. [In Persian].
- Stafford, M.C., & Scott, R. R. (1986). *Stigma, Deviance and Social Control: Some Conceptual Issues*, In: S.C. Ainlay., G. Becker., & L.M. Coleman (eds.), *The Dilemma of Difference: A Multidisciplinary View of Stigma*. New York: Plenum. 77-91.
https://doi.org/10.1007/978-1-4684-7568-5_5
- Statistical Yearbook of Mazandaran Province. (2023). Management and Planning Organization of Mazandaran Province, Statistics and Information Management. [In Persian].
- Stewart, C., & Brentano, C. (2006). *Divorce: Causes and Consequences*, Published by: Yale University Press.
<https://doi.org/10.12987/9780300133318>
- Toth, K., & Kimmelmeier, M. (2009). Divorce attitudes around the world: Distinguishing the impact of culture on evaluations and attitude structure. *Cross-Cultural Research*, 43 (3), 280-297.
<https://doi.org/10.1177/1069397109336648>
- Turkiya, B. al-Din. (2015). Divorce in the Syrian Arab country from 2000 – 2009: An analytical study. *Damascus University Journal*, 31(3). [In Arabic].
- UNDESA (United Nations Department of Economic and Social Affairs) (2023). *United Nations Demographic Yearbook 2022*, Retrived from

<http://un-library.org/content/books/9789210028707#Chapters>

Whitton, S. W., Staniey, S. M., Markman, H. J., & Johnson, C. A. (2013). Attitudes toward divorce, commitment, and divorce proneness in first marriages and remarriages, *Journal of Marriage and Family*, 75 (2), 276 - 287.

<https://doi.org/10.1111/jomf.12008>

Wnoroski, A. K. (2008). *Uncovering the stigma in parents of children with autism*. (Bachelor's thesis, Miami University).

Yaghoobi Choobari, A., Kanani, M. A., & Yahyapour, R. (2020). A study on the relationship between lifestyle and attitude towards uncontested divorce among citizens of Rasht city. *Journal of Sociology of Social Institutions*, 6(14), 121-148. [In Persian].

[10.22080/SSI.2020.15867.1564](https://doi.org/10.22080/SSI.2020.15867.1564)

Zare, S., Aguilar, M. E., & Ahmadi, F. (2017). Perception of identity threat as the main disturbance of Iranian divorced women: A qualitative study. *Journal of Divorce, Remarriage*, 58 (1), 1-15.

<https://doi.org/10.1080/10502556.2016.1257902>